

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Ельвіра ЛУЗІК
« ____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

**Тема: «Вплив сімейного мікросередовища у розвитку креативності
дітей молодшого шкільного віку»**

Виконавець: здобувач 427 групи Стріха Віталій Анатолійович

Керівник: канд. пед. наук, доцент Демченко Наталія Іванівна

Нормоконтролер: _____ Тамара МИХЕЄВА

Київ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Стріхи Віталія Анатолійовича

1. Тема кваліфікаційної роботи «Вплив сімейного мікросередовища у розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку» затверджена наказом ректора від від «12» квітня 2023р. № 492/ст
2. Термін виконання роботи: з 07.02.2023 р. до 25.06.2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 65 сторінок, з них обсяг основного тексту 40 сторінок, список використаних джерел нараховує 48 позицій.
4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ I. Теоретичні аспекти дослідження впливу сімейного мікросередовища на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку; Розділ II. емпіричне дослідження ролі сімейного мікросередовища у розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку; Висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): таблиці.

6. Календарний план - графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	07.02.2023	24.01.2023
2.	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	22.02.2023	05.02.2023
3.	Написання першого розділу. Подання керівникові на перевірку	29.03.2023	31.03.2023
4.	Написання другого розділу. Подання керівникові на перевірку	28.04.2023	26.04.2023
5.	Написання висновків	5.05.2023	10.05.2023
6.	Оформлення роботи. Подання керівникові на перевірку	12.05.2023	15.02.2023
7.	Попередній захист кваліфікаційної роботи (доповідь та презентація роботи)	29.05.2023-01.06.2023	30.05.2023
8.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	2.06.2023	04.05.2023
9.	Подання остаточного варіанта на кафедру для перевірки на плагіат	06.06.2023	06.06.2023
10.	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування	12.06.2023	07.06.2023
11.	Захист роботи	19.06.2023 - 22.06.2023	

7. Дата видачі завдання: «07» лютого 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Наталія ДЕМЧЕНКО
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Віталій СТІХА
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Вплив сімейного мікросередовища у розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку» 65 сторінок, 48 використаних джерел та літератури, 9 додатків.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпірично дослідити вплив сімейного мікросередовища на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження - креативність дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: вплив сімейного мікросередовища на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку.

Кваліфікаційна робота відображена у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні впливу сімейного мікросередовища на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку. Встановлено, що показники креативності дітей молодшого шкільного віку залежать від сімейного мікросередовища.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можна застосовувати при вивченні розвитку та формування креативності у дітей молодшого шкільного віку та вплив батьківського виховання на неї.

КРЕАТИВНІСТЬ, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, СТИЛІ ВИХОВАННЯ, СІМЕЙНЕ МІКРОСЕРЕДОВИЩЕ, СТРУКТУРА СІМ'Ї, СІМ'Я, БАТЬКІВСЬКЕ СТАВЛЕННЯ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	9
1.1 Теоретичний огляд проблеми розвитку креативності особистості.....	9
1.2 Психологічні особливості розвитку креативності в молодшому шкільному віці.....	11
1.3 Роль сімейного мікросередовища у розвитку креативності.....	14
Висновки до розділу I.....	19
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ СІМЕЙНОГО МІКРОСЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	22
2.1 Процедура та методика дослідження креативності дітей молодшого шкільного віку.....	22
2.2 Аналіз особливостей батьківського ставлення на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку.....	26
2.3 Методичні рекомендації батькам щодо розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку шляхом зміни типу ставлення та стилю виховання.....	34
Висновки до розділу II.....	36
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	41
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

З моменту народження людина потрапляє в середовище, в якому вона росте, розвивається, навчається і взаємодіє. Саме тут формується унікальна особистість людини і визначається можливість втручатися в життя цього середовища. Часто це відбувається з наміром покращити навколишній світ відповідно до власних переконань та потреб. Життєве середовище має різні параметри, які впливають на розвиток і функціонування людини. Вплив звичайного соціального оточення (сім'я, навчальні заклади, соціальні кола тощо) є беззаперечною. Необхідно також брати до уваги конкретне фізичне середовище (умови, в яких живе людина) та соціокультурний контекст її оточення. Ці фактори, разом з генетично успадкованими рисами та конкретними історичними і соціокультурними умовами виховання, мають фундаментальне значення для розвитку особистості. Молодший шкільний вік є в певному сенсі унікальним, оскільки багато компонентів дитячої психіки перебувають у процесі активного формування. Молодший шкільний вік характеризується підвищеною пізнавальною активністю, розширенням знань, появою нових навчальних мотивів, здатністю до самостійної та творчої роботи. Важливо, що саме в цьому віці відбувається інтенсивний розвиток логічного мислення (стадія формальних операцій за Піаже), що має вирішальний вплив на всі інші когнітивні процеси і на інтелект в цілому. Також відбуваються значні зміни в розвитку самосвідомості та активному розвитку особистості. Все це створює хороше підґрунтя для розвитку творчих здібностей.

Актуальність нашого дослідження полягає насамперед у тому, що в останні роки з'являється все більше міждисциплінарних досліджень, які вивчають зміни в самому сімейному середовищі та розвиток особистості під його впливом. Однак важливо пам'ятати, що сімейне середовище також є надзвичайно динамічною системою, яка постійно перебуває в русі, головним чином через зміни в соціальній системі в цілому. У цьому контексті важливим є вивчення впливу психологічного клімату сімейного

мікросередовища на розвиток дитини. Це також пов'язано з тим, що питання творчості вивчається відносно недовго, що більшість робіт спрямовані на вивчення творчого процесу та продуктів творчої діяльності, а наукових досліджень стосовно впливу сім'ї на творчість дітей не достаньо.

Об'єкт дослідження - креативність дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: вплив сімейного мікросередовища на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпірично дослідити вплив сімейного мікросередовища на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку.

Для досягнення мети визначені наступні **завдання дослідження:**

Здійснити теоретико-методологічний аналіз стану дослідженості проблеми креативності та її соціальних детермінант;

Проаналізувати особливості сімейного мікросередовища та його вплив на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку.

Провести емпіричне дослідження особливостей впливу батьківського ставлення на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку;

Розробити практичні рекомендації батькам щодо покращення сімейного мікросередовища та створення умов розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку.

Для вирішення висунутих завдань планується використати наступні **методи дослідження:** *теоретичні:* теоретико-методологічний аналіз літературних джерел, узагальнення, систематизація теоретичних даних; *емпіричні:* бесіда, психодіагностичне тестування із використанням комплексу методик: «Тест-опитування батьківського ставлення (А. Я. Варга, В.В. Столін)», «Аналіз сімейних відносин» (Е.Г. Ейдемільер, В.В. Юстіцкіс (АСВ)) та дослідження рівня творчого мислення дітей молодшого шкільного віку: «Тест творчого мислення»: Торренса П.

Теоретичне значення роботи. На основі здійсненого емпіричного дослідження виявлено особливість ролі сімейного мікросередовища у розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 46 джерел та 10 додатків.:-

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО МІКРОСЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Креативність особистості як предмет психологічного дослідження

XXI століття характеризується швидкими змінами як економічного, так і соціального життя; це вимагає від суспільств залишатися адаптивними та кидати виклик застарілим ідеям, щоб бути на передньому краї людського прогресу, а не стати безвласними спостерігачами. Дуже багато уваги приділялося творчості, і, як наслідок, як її можна заохочувати. Дослідники, теоретики та ті, хто ставить ці певні теорії на практиці, взаємно посилювали концептуальні підходи для того, щоб розробити єдину теорію творчості.

Творчість була визначена як якість виробництва чогось нового або унікального; мати здатність генерувати або уявляти нові стратегії, винаходи або ідеї. Незважаючи на дослідження в цій галузі, залишається незрозумілим, чому деякі люди володіють більшою творчістю, ніж інші, що означає, що це риса характеру, яка не набута на тимчасовій основі. [48]

Існує два різні погляди на те, як творчість виникає: в розумі індивіда (що більшість вчених стверджують), що представляє нижчі рівні творчості, і в більшій соціально-історичній сфері, яка може призвести до більш високих творчих досягнень. [30, с. 44].

Щоб розвивати творчість, треба досягти особливого настрою. Є докази, що творчість впливає на оцінки творчості та рецензії однолітків, так само, як вона пов'язана з іншими характеристиками особистості. Тому творчість можна розглядати як важливий фактор особистості, який може впливати на формування того, як людина буде розвиватися і рости в наступні роки. [2, с. 15].

У своїй книзі "Психологія і педагогіка творчості" Я. Пономарьов стверджує, що творчість у широкому розумінні - це механізм розвитку,

взаємодія, що призводить до розвитку, інтелектуальної активності, чутливості та побічних продуктів власної діяльності. Творча людина бачить побічний продукт, яким є створення чогось нового, а нетворча - лише результат проходження через новизну і досягнення мети [37, ст. 9].

Сучасне розуміння креативності як сутнісної характеристики людини розкриває природу змін, що відбуваються в соціальному світі.

Тому творчість можна визначити як форму самодіяльності та саморозвитку особистості, розгортання сутнісних сил в умовах свободи, тяжіння до вищого сенсу буття [14, с.23].

У розвитку людської духовності виявляються дві взаємопов'язані моделі. По-перше, люди шукають зв'язку зі світом, почуття єдності, і чим більше вони приймають багатство планети, тим більше вони розвиваються індивідуалістично. Розвиваючись у суспільній обстановці і пам'ятаючи про потреби своєї батьківщини та всього людства, вони стають відповідальними громадянами. Все найкраще, всі великі блага людства належать їй. Відкидати цей єдиний об'єднувальний фактор вважається шкідливим і неуважним до людини. Крім того, він об'єднується з цією більшою групою, не просто як щось невелике і незрозуміле, але як одна-одна-одна людина. Творчість є важливим аспектом духовного прогресу людини. Коли дитина грає, вона вперше в житті починає брати активну участь. Саме тоді їхня уява перемагає і створює альтернативний всесвіт, місце, де дитина відчуває, що вона править. Це також допомагає їм зрозуміти динаміку реального світу. Важливо, щоб творчі здібності дитини виражалися в їхніх діях і поведінці.

Креативність - це здатність адаптивно реагувати на потребу в нових підходах і продуктах. Ця здатність також уможлиблює реалізацію нових речей, які вже існують, хоча сам процес може бути свідомим або несвідомим. Це здатність генерувати незвичайні ідеї, відхилятися від звичних схем мислення та швидко вирішувати проблемні ситуації [7, с. 13].

1.2 Психологічні особливості розвитку креативності в молодшому шкільному віці.

Молодший шкільний вік має важливе значення для розвитку творчого потенціалу. Маючи високий рівень інновацій у молодому віці, передбачає значні психічні риси, такі як запам'ятана пам'ять, розмова, гострота та інші форми психічної діяльності. Ці здібності повинні розвиватися, поки студент ще молодий, щоб сформувати творчі риси характеру [45]. За словами Т. Воробйової творчість у дітей молодшого шкільного віку виявляється невід'ємною частиною їх особистості, яка може бути виражена через їх діяльність та навчання, що дозволяє їм придумати нові перспективи і досягти оптимальних або оригінальних рішень для навчальних завдань та створення нових творчостей. [10, с. 2].

Важливо наголосити, що здатність до креативності не є спадково-обумовленою, а якістю особистості, що формується протягом життя. Саме тому важливо створити сприятливі умови для дитини, використовувати ефективні засоби навчання та виховання для розвитку цих здібностей [33, с. 95].

У науковій сфері існує різниця між творчим мисленням та творчістю. Творче мислення включає в себе створення творчих концепцій та їх реалізацію, тоді як творчість більш широко розуміється як будь-яка творча діяльність, незалежно від того, наскільки продуктивна вона.

У психології виділено два основні напрями вивчення креативності: за результатами (продуктами), їх кількості і значущості та можливістю людини відмовлятися від стереотипних засобів мислення.

Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер, Я. А. Пономарьов з'ясували, що креативність є самостійним чинником, незалежним від інтелекту.

Значна плеяда науковців креативність розглядали в межах взаємодії з іншими процесами. Зокрема, якщо Н. Хомський, Дж. Фодор стверджували, що процес вирішення творчих задач залежить від мислення, пам'яті; Дж.

Гілфорд і П. Торренс розглядали креативність як здатність до творчого (дивергентного) мислення, то Ф. Баррон вважає центральним процес уяви і символізації, визначаючи креативність, як внутрішній процес, який спонтанно продовжується в дії. Р.Стренберг підкреслює важливість здібності створювати «продуктивні метафори». С. Меднік відзначав, що в основі креативності лежить здатність виходити за межі стереотипних асоціацій, працюючи з широким семантичним полем.

Автори П. Ленглі та Р. Джонс приписують важливу роль несвідомим елементам у контексті активації пам'яті, яка відповідає творчому натхненню і робить доступною ту інформацію, яка свідомо не використовується.

Розвиток когнітивної сфери у дітей молодшого шкільного віку є важливим процесом, який впливає на їхнє мислення, сприйняття і розуміння оточуючого світу. Основні етапи розвитку когнітивної сфери у дітей включають промислові операції, формування абстрактного мислення і розвиток метакогнітивних навичок.

Промислові операції: У молодших школярів спостерігається розвиток промислових операцій, які полягають у здатності вирішувати завдання, що вимагають логічного мислення. Наприклад, діти вміють здійснювати класифікацію предметів за певними ознаками, розв'язувати проблеми з використанням математичних операцій, вміння розуміти послідовність подій тощо.

Абстрактне мислення: У цьому віці діти починають розвивати абстрактне мислення, що означає їхню здатність сприймати і розуміти поняття, які не пов'язані безпосередньо з конкретними об'єктами або ситуаціями. Вони здатні розв'язувати проблеми, що вимагають аналізу і використання логічних правил, без прямого сприйняття матеріалу.

Метакогнітивні навички: Це навички, пов'язані з усвідомленням власного мислення і навчання. Молодші школярі поступово розвивають здатність оцінювати свої власні знання і стратегії, планувати свою роботу,

контролювати свою увагу і використовувати різні стратегії запам'ятовування.

Розвиток когнітивної сфери є ключовим фактором для успішного навчання молодших школярів. Коли діти мають розвинені промислові операції, вміння абстрагуватися від конкретних об'єктів і метакогнітивні навички, вони стають здатними до більш глибокого розуміння навчального матеріалу і вміють застосовувати свої знання на практиці.

П. Торренс запропонував, що творчість передбачає процедуру, яка передбачає розпізнавання дилеми, розпізнавання відсутності або розбіжності вже наявних знань, розробку рішень, пропозицію гіпотез, оцінку, коригування та повторну оцінку гіпотез, і, нарешті, формування та оголошення наслідків відповіді. Дивлячись на творчість як на процес, ми можемо розкрити її склад (як придатність), виявити елементи, які викликають цей процес, а також дати оцінку винахідливим тріумфам. Торренс побудував тести творчості, які застосовують моделі творчих процесів, які відображають їх складність у різних сферах діяльності: словесному, візуальному, звуковому та моторному. Ці тести оцінюють творчість з точки зору швидкості, адаптивності, свіжості та розвитку ідей. М. Уоллах і М. Коган також виклав цю ідею.

Серед учнів 8-9-ти років були виявлені чотири групи дітей з різними рівнями розвитку інтелекту і креативності, що відрізняються способами адаптації до зовнішніх умов і рішення проблем:

діти з високим рівнем інтелекту і креативності володіють адекватною самооцінкою, високим рівнем самоконтролю, інтересом до всього нового і незалежністю оцінок;

діти з високим рівнем інтелекту і низькою креативністю прагнуть до шкільних успіхів, потайливі, мають занижену самооцінку;

діти з низьким рівнем інтелекту і високою креативністю тривожні, неуважні, відрізняються поганою соціальною адаптацією;

діти з низьким інтелектом і креативністю добре адаптуються, мають розвинений соціальний інтелект, пасивні, відрізняються адекватною самооцінкою.

Д. МакКіннон, К. Якамото і П. Торренс визначив, що певний поріг інтелекту є необхідною умовою для творчості; інтелект і творчість пов'язані з певною точкою, вище якої творчість не пов'язана з загальним інтелектом. Це було названо теорією порогу або теорією гілки Тейлором і Д. Голландія. За словами Р і Р Марч, П. Джексон, Дж. Флешер та інші дослідники, творчість відрізняється від інтелекту, оскільки більшість учасників з високим інтелектом мали низьку творчість, а більшість учасників з високим інтелектом демонстрували низьку творчість. Одні з них пов'язані з підвищення рефлексивної культури, інші – із стимулюванням особливого психічного стану творчої активності – натхненням; ще інші – із застосуванням методів активізації пошуку ідей, розвитком здібностей, пошуком внутрішніх спонукальних причин активізації творчої активності, але не з'ясовані зовнішні, котрі впливають на розвиток креативних якостей, що залежать від особливостей батьківського ставлення.

1.3 Роль сімейного мікросередовища у розвитку креативності

Сім'я, як основний осередок суспільства, відіграє важливу роль у розвитку креативності через фізичну та соціокультурну зміну поколінь, що гарантує існування суспільства.

Сім'я є основою всього суспільного багатства і середовищем, в якому народжуються і формуються люди. Сім'я визначає соціальну культуру в різних країнах і в різні часи. На те, наскільки сім'ї виконують свої функції, впливають певні соціальні події, що відбуваються в їхньому середовищі, а також почуття моралі, духовності, злагоди, підтримки та взаємоповаги. Це формує основу для їхньої здатності любити і прив'язуватись одне до одного.

Діти відчують себе рівними, коли їм виявляють любов, покладають на них відповідальність у сім'ї та беруть до уваги їхні особисті проблеми і потреби.

Сім'я як соціальний інститут і психологічна спільнота виконує різні функції. В. Дружинін і Г. Андрєєва під функціями розуміють можливості всієї сім'ї та окремих її членів працювати для задоволення суспільних, колективних і особистих потреб [47, с. 24-27].

Коли ми розглядаємо, як батьки виховують своїх дітей, ми можемо виділити різні стилі, характеристики та ролі батьків. Ці характеристики пов'язані з поведінкою та взаємодією між батьками і дітьми, які сприяють розвитку певних рис особистості.

У стосунках між батьками та дітьми є багато різних елементів. З одного боку, це почуття любові, прийняття і турботи. З іншого боку, є потреба в порядку і очікування контролю. Ці стосунки є складними і суперечливими, охоплюючи як переплетення безумовної любові і прив'язаності, так і об'єктивність суджень і вимог, які ставляться до дитини, щоб заохотити бажані риси і поведінку.

На думку Г.М. Андрєєвої, стилі виховання поділяються на три основні категорії: авторитарний, демократичний і ліберальний.

Авторитарний стиль характеризується діловими і стислими вказівками, беззаперечними заборонами, погрозами, прямими висловлюваннями, ворожим тоном, похвала і осуд суб'єктивні, емоції не беруться до уваги, відсутня система подачі прикладу, позиція лідера знаходиться поза групою. За змістом сім'я характеризується заздалегідь спланованими (цілісними) відносинами, ставляться лише найближчі цілі, подальші цілі невідомі, голос батьків є вирішальним. Дитина розглядається як об'єкт педагогічного впливу, а не як рівноправний партнер. Батьки одноосібно приймають рішення, здійснюють жорсткий контроль за виконанням своїх вимог, реалізують свої права без урахування ситуації або думки дитини, не пояснюють дитині свої дії. Як наслідок, діти або втрачають активність, або виконують її лише під наглядом,

характеризуються низькою самооцінкою та агресивністю. За авторитарного стилю зусилля дитини спрямовані на психологічний самозахист, а не на навчання та особистісний розвиток.

Демократичний стиль. Дитина розглядається як незалежний партнер у спілкуванні та колега у спільному пошуку знань. Батьки приймають рішення разом з дітьми, враховуючи незалежні судження та особистісні якості. Методи впливу включають заохочення, поради та вимогу дій. Батьки з демократичним стилем керівництва частіше мають дітей, які переживають стан спокійного задоволення і високої самооцінки.

Ліберальний стиль Батьки самоусуваються від процесу прийняття рішень і надають дитині ініціативу. Організація і контроль за діяльністю дитини несистематичні, проявляються нерішучість і вагання. У сім'ї нестабільний мікроклімат, спостерігаються конфлікти [].

У відносинах з партнерами по взаємодії характер стилю можна оцінити від підпорядкування до відсутності цілеспрямованого впливу. Виявлено, що в стилі спілкування домінує монотаніакальний або інтерактивний стиль.

Стиль батьківського ставлення визначає специфіку виховних впливів, що впливають на розвиток креативності. Існують системи виховних впливів:

- 1) інтегративні виховні впливи;
- 2) ситуативні виховні впливи.

До інтегративних виховних впливів найчастіше відносять: управління поведінкою, зміну поведінки і діяльності, організацію розуміння потенційних мотивів поведінки, організацію самооцінки, організацію рефлексії після дії, прогнозування результатів виховання, зміну виховних чинників, прогнозування негативних виховних чинників.

До ситуативних виховних впливів належать вимога, наказ, команда, оцінка характеру, погроза, переконання, критичні настанови, моралізування, гумор, висміювання, особистий приклад, заохочення,

позитивне навіювання, доручення, схвалення, надання самостійності, підтримка ініціативи і творчості.

Конкретна структура особистості дитини може залежати від характеру батьків та їхніх методів виховання. При цьому різні сфери розвитку дитини пов'язані з різними проявами сімейних стосунків.

Особливе значення в розвитку особистості дитини мають дві характеристики, що визначають поведінку батьків: прийняття (теплота, прихильність) - відкидання (ворожість) - обмеження (контроль), що визначає тип домінування або дисципліни, який переважає в сім'ї.

На осі прийняття - відкидання в першому випадку основним інструментом виховання є ласка і заохочення, де батьки зосереджуються на підкресленні хороших сторін своїх дітей, із задоволенням спілкуються з ними і приймають їх такими, якими вони є; у другому випадку основним інструментом виховання є суворість і покарання, де батьки не приймають дитину (підкреслюють негативні сторони дитини), не люблять спілкуватися з дитиною, а іноді проявляють ворожість.

Д. Баумрінд класифікував три моделі поведінки дитини відповідно до особливостей поведінки батьків:

* Модель I - дитина з високим рівнем незалежності, зрілості, впевненості, активності, гальмування, допитливості, дружелюбності та здатності розуміти своє оточення.

* Модель II - замкнута і невпевнена в собі дитина, яка не має достатньої впевненості в собі;

* III модель - дитина, якій бракує впевненості в собі, яка не проявляє допитливості і не може стримувати себе [12]. Таким чином, було виділено три моделі батьківської поведінки, пов'язані з факторами контролю, що відповідають моделям поведінки дітей:

* Авторитарна модель батьківського контролю - відповідає I моделі поведінки дитини; * Авторитарна модель батьківського контролю - відповідає II моделі; * Авторитарна модель батьківського контролю -

відповідає III моделі; * Авторитарна модель батьківського контролю - відповідає IV моделі;

* Авторитарна модель - відповідає моделі II; * Авторитарна модель - відповідає моделі III; * Авторитарна модель - відповідає моделі IV;

Авторитарна модель - відповідає моделі II; * Модель "laissez-faire" - відповідає моделі III.

Демократичний стиль вважається найбільш прийнятним для практики сімейного виховання і характеризується високим рівнем вербальної комунікації між дитиною і батьками, участю дитини в обговоренні сімейних справ і врахуванням її думки, готовністю батьків допомогти дитині в разі потреби, самостійною активністю дитини, впевненістю в її досягненнях і належним батьківським контролем.

Будь-яке відхилення від демократичного стилю в бік авторитаризму, ліберальної вседозволеності або надмірної концентрації на дитині призводить до відповідної деформації особистості дитини.

А.Я. Варга та В.В. Столін виділяють наступні стилі батьківської взаємодії:

1. "Прийняття-відкидання". Батько поважає індивідуальність дитини, співпереживає, хоче проводити з нею більше часу, схвалює її інтереси та плани. Або ж батьки сприймають дитину як погану, непридатну чи неуспішну, яка не досягне успіху в житті через низькі здібності, малий інтелект чи погані нахили. Батьки часто демонструють гнів, обурення та образу по відношенню до своїх дітей. Вони не довіряють і не поважають своїх дітей.

2. "2 Співпраця - це образ соціально бажаного батьківського ставлення. Батьки цікавляться своїми дітьми та їхніми планами, співпрацюють і виявляють розуміння в усіх питаннях, цінують і пишуться інтелектуальними та творчими здібностями своїх дітей. Вони заохочують спонтанність і незалежність дитини, встановлюють рівні стосунки, довіряють і приймають точку зору дитини у разі незгоди.

3) Співжиття... Дотримуються міжособистісної дистанції у спілкуванні з дитиною, відчувають почуття єдності з дитиною, намагаються задовольнити всі її потреби та захистити дитину від життєвих труднощів і турбот. Батьки постійно переживають за своїх дітей, які здаються їм маленькими і вразливими. Тривога батьків зростає, коли їхні діти починають ставати самостійними в силу обставин, адже батьки не можуть зробити їх незалежними за власним бажанням.

4. "Авторитарна надмірна соціалізація" відображає форму та напрямок контролю за поведінкою дитини. Авторитарність спостерігається у ставленні батьків. Батьки вимагають від дітей безумовного послуху та дисципліни. Батьки намагаються нав'язати дитині свою волю і не можуть прийняти думку дитини. Дітей суворо карають за свавільну поведінку. Уважно спостерігають за соціальними досягненнями дитини, її особистісними характеристиками, звичками, думками і почуттями.

5. "Маленькі невдахи" відображають особливості сприйняття та розуміння батьками своїх дітей. Батьківські установки включають бажання інфантилізувати своїх дітей і змусити їх переживати особисті та соціальні невдачі. Батьки бачать своїх дітей молодшими за їхній реальний вік. Інтереси, захоплення, думки і почуття дитини здаються батькам дитячими і безглуздими. Дитина не здатна до адаптації, неуспішна і відкрита до негативних впливів. Батьки не довіряють своїм дітям і звинувачують їх у невдачах і неадекватності. У цьому контексті батьки намагаються захистити своїх дітей від життєвих труднощів і контролювати їхню поведінку [7, с. 44].

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз психологічної літератури з проблеми ролі сімейного мікросередовища у розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку дав змогу зробити висновки:

Креативність - властивість особистості, що виявляється в тенденції до вирішення проблем по-новому, об'єктивно чи суб'єктивно, новими

засобами, семантичними „стрибками”, новими конфігураціями дій або методів та ін.

Пізнавальний бік креативності становлять 16 гіпотетичних інтелектуальних здібностей. Серед них – швидкість (кількість ідей, що виникають за деяку одиницю часу), гнучкість (здатність перемикатися з однієї ідеї на іншу) і оригінальність (здатність продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих), мислення, а також допитливість (підвищена чутливість до проблем, що не викликає інтересу в інших), нерелевантна (логічна незалежність реакцій від стимулів).

Чинником розвитку креативності є стиль батьківського ставлення. Стиль батьківського ставлення – це індивідуальне своєрідне поєднання прийомів та способів, які забезпечують найкраще виконання діяльності.

В межах психологічних підходів у сімейному вихованні підкреслюється важливість не стільки виховної дії всіх членів сім’ї в цілому, скільки виховна дія конкретного члена сім’ї (матері, батька або прабатьків) на дитину. В цьому відношенні актуальними стають різні варіанти батьківських позицій, типи батьківського (материнського і батьківського) відношення. Батьківське відношення включає суб’єктивно – оціночне, свідомо-вибіркове уявлення про дитину, яке визначає особливості батьківського сприйняття, спосіб спілкування з дитиною, характер прийомів дії на неї (Ейдемільер).

Сімейне виховання або виховання дітей в сім’ї – це загальна назва процесів впливу на дітей з боку батьків та інших членів сім’ї з метою досягнення бажаних результатів. На особистість дитини особливо впливає стиль її стосунків з батьками, що лише частково зумовлюється їх соціальним становищем. Власний психологічний зміст індивідуального стилю діяльності „ це обумовлена типологічними особливостями стійка система способів, яка прагне до найкращого здійснення даної діяльності, індивідуально своєрідна система психологічних засобів, які свідомо чи стихійно використовує людина з метою найкращого врівноваження своєї

(психологічно обумовленої) індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності”.

Побудова комунікації з дорослими – одна з умов розвитку креативності молодших школярів, тому що батьки та педагогічні працівники розділяють з дитиною відповідальність за його креативний розвиток.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РОЛІ СІМЕЙНОГО МІКРОСЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Процедура та методика дослідження креативності дітей молодшого шкільного віку

Для емпіричного дослідження даної проблеми доцільно використати наступні психодіагностичні методики впливу батьківського ставлення на розвиток креативності дітей підліткового віку: «Тест-опитування батьківського ставлення (А.Я. Варга, В.В. Столін)», «Аналіз сімейних відносин» (Е.Г. Ейдемільер, В.В. Юстіцкіс (АСВ)) та дослідження рівня творчого мислення підлітків: «Тест творчого мислення (КТТМ) : Торренс П.»

Тест-опитування батьківського ставлення (А.Я.Варга, В.В. Столін) представляє собою психодіагностичний інструмент, орієнтований на виявлення батьківського ставлення до осіб, що звертаються за психологічною допомогою з питань виховання дітей і спілкування з ними.

Опитувальник складається з п'яти шкал:

1. «Прийняття – відкидання». Шкала відображає інтегральне емоційне ставлення до дитини. Утримання одного полюса шкали: батькам подобається дитина такою, як вона є. Батьки поважають індивідуальність дитини, симпатизують їй, прагнуть проводити багато часу разом з дитиною, схвалюють її інтереси. На іншому полюсі шкали: батьки сприймають свою дитину поганою, непристосованою, невдахою. Їм здається, що дитина не досягне успіху в житті через низькі показники здібностей, невеликого розуму, поганих схильностей. Здебільшого, батьки відчують до дитини злість, досаду, роздратування, образу. Вони не довіряють дитині і не поважають її.

2. «Кооперація» – соціально бажаний образ батьківського ставлення. Змістовно ця шкала розкривається так: батьки зацікавлені у справах і планах

дитини, намагаються в усьому допомогти та співчують їй. Батьки високо оцінюють інтелектуальні та творчі здібності дитини, відчують почуття гордості за неї. Вони заохочують ініціативу і самостійність дитини, прагнуть бути з нею на рівних. Батьки довіряють дитині, намагаються стати на її сторону в спірних питаннях.

3. «Симбіоз» – шкала відображає міжособистісну дистанцію у спілкуванні з дитиною. При високих балах по цій шкалі можна вважати, що батьки прагнуть до симбіотичних відносин з дитиною. Змістовно ця тенденція описується так – батьки відчують себе з дитиною єдиним цілим, прагнуть задовольнити всі потреби дитини, відгородити її від труднощів і неприємностей життя. Батьки постійно відчують тривогу за дитину, вона вважається їм маленькою та беззахисною. Тривога батьків підвищується, коли дитина в силу обставин починає діяти самостійно, тому що по волі своїх батьків не отримає самостійності ніколи.

4. «Авторитарна гіперсоціалізація» – відображає форму і напрямок контролю за поведінкою дитини. При високому балі за цією шкалою в батьківському відношенні даних батьків чітко проглядається авторитаризм. Батьки вимагають від дитини беззастережного послуху і дисципліни. Вони намагаються нав'язати дитині в усьому свою волю, не в змозі стати на її точку зору. За прояв свавілля дитину суворо карають. Батьки пильно стежать за соціальними досягненнями дитини, її індивідуальними особливостями, звичками, думками, почуттями.

5. «Маленька невдаха» - відображає особливості сприйняття і розуміння дитини батьками. При високих значеннях за цією шкалою в батьківському ставленні даних батьків є прагнення інфантилізувати дитину, приписати їй особисту і соціальну неспроможність. Батьки бачать дитину молодшою в порівнянні з реальним віком. Інтереси, захоплення, думки і відчуття дитини здаються батькам дитячими, несерйозними. Дитина представляється не пристосованою, неуспішною і не вправною. У зв'язку з

цим батьки прагнуть захистити дитину від труднощів життя і намагаються контролювати її дії (Опитувальник методики див. у додатку А).

Друга методика «**Аналіз сімейних відносин**» (**Е.Г Ейдемільер, В.В. Юстіцкіс (АСВ)**)» призначена для вивчення впливу батьків у вихованні дитини та пошуку помилок у батьківському вихованні. Методика "Аналіз сімейних взаємин" дозволяє діагностувати небажаний, некоректний вплив членів сім'ї один на одного, порушення при виконанні ролей у сім'ї та перешкоди для її цілісності.

Опитувальник АСВ включає 130 тверджень щодо виховання дітей. У нього закладено 20 шкал. Перші 11 шкал надають інформацію щодо основних стилів сімейного виховання; 12, 13, 17 і 18 шкали дозволяють отримати уявлення про структурно-рольовий аспект життєдіяльності сім'ї, 14 і 15 шкали демонструють особливості функціонування системи взаємних впливів, 16, 19 і 20 шкали - роботу механізмів сімейної інтеграції. За наявності відхилень за кількома шкалами звернуться до характеристики порушення процесу виховання в сім'ях та встановлюють тип неправильного сімейного виховання. Опис характеристикм шкал опитувальника розташовані у Додатку Б.

Третя методика на визначення творчого мислення Торренса П. досліджує творчі здібності дітей від дошкільного віку (5-6 років) до останнього року навчання в школі (17-18 років). Стимульні матеріали наведені в Додатку (див. Додаток Б).

Характеристика основних показників творчого мислення:

1. Легкість (швидкість) – кількісний показник, що відображає здатність до породження великої кількості ідей (асоціацій, образів). Вимірюється числом результатів.

2. Гнучкість – відображає здатність висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до інших, використовувати різні стратегії вирішення.

Вимірюється числом категорій. Категорії:

- світ природи;
- тваринний світ;
- людина;
- механічне;
- символічне;
- декоративні елементи;
- видове (місто, будинок, шосе, двір);
- мистецтво;
- динамічні явища.

3. Оригінальність – характеризує здатність до висування ідей, відмінних від очевидних, нормативних. Вимірюється кількістю неординарних відповідей, образів, ідей.

4. Розробленість (ретельність, деталізація образів) – фіксує здатність до винахідництва, конструктивної діяльності. Вимірюється кількістю істотних і несуттєвих деталей при розробці основної ідеї.

Процедура нарахування балів наведено у Додатку В.

Інтерпретація результатів здійснюється відповідно до розподілу показників:

61-100 - вищий рівень відповідного показника творчого мислення.

40-60 - низький рівень відповідного показника творчого мислення.

20-39 - рівень відповідного показника творчого мислення знижується.

2.2. Аналіз особливостей батьківського ставлення на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку

З метою вивчення впливу батьківського ставлення та сімейних стосунків на дітей, було проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 23 учня молодшого шкільного віку Слобідської ЗОШ І-ІІІ ст. та 23 батьків цих учнів.

За допомогою опитувальника батьківського ставлення (А.Я. Варга, В.В. Столін) були отримані наступні результати, які розташовані у Додатку Г. Графічне зображення представлено на діаграмі 2.2.1.

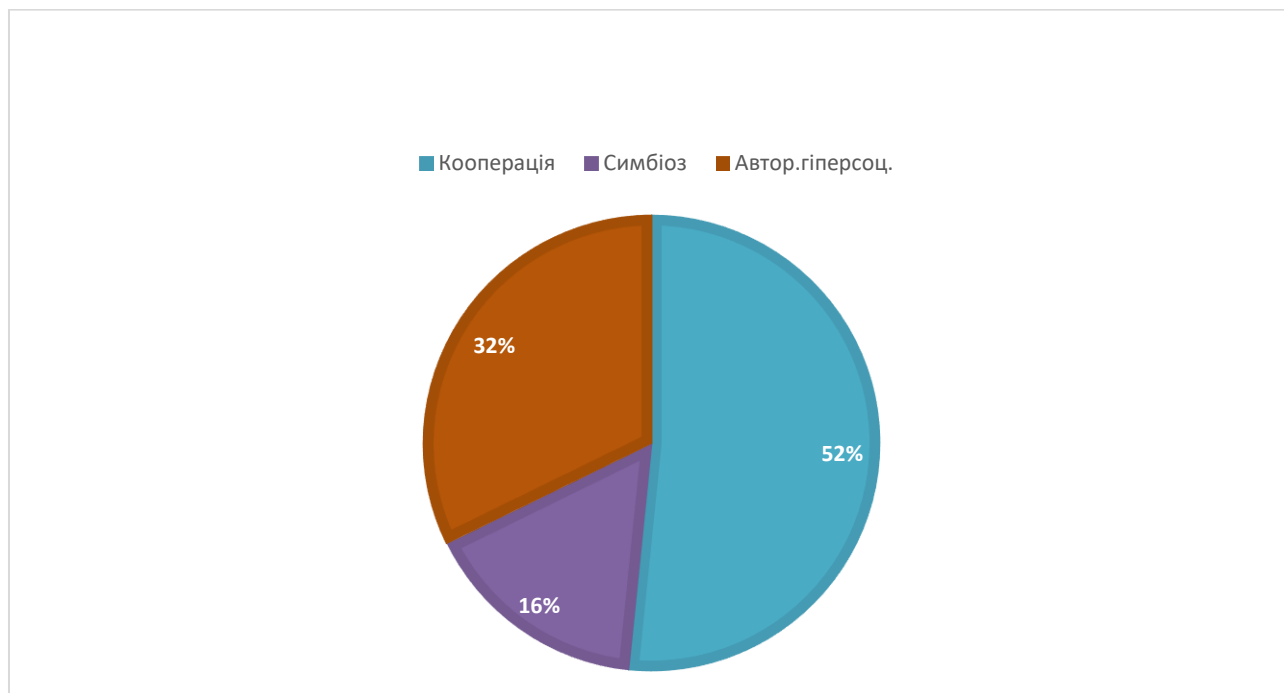

Рис. 2.2.1. Аналіз результатів емпіричного дослідження за методикою батьківського ставлення за методикою А.Я. Варги та В.В. Століна

На нашу думку, найоптимальнішим рівнем батьківсько-дитячих стосунків є кооперація (16 респондентів, 52 %), яка є соціально бажаним способом батьківської поведінки. Батьки високо цінують здібності своїх дітей, пишаються ними, заохочують ініціативу та самостійність, намагаються бути з ними на рівних.

До нейтрального рівня відносяться симбіотичні стосунки (5 респондентів 16 %) та стосунки типу автор.гіперсоц. (10 респондентів 32%). Батьки бачать своїх дітей молодшими за їхній реальний вік, прагнуть задовольнити їхні потреби, захищають від труднощів і життя, не дають їм стати самостійними.

Негативні рівні батьківсько-дитячих стосунків включають відкидання та "авторитарну гіперопіку" як тип батьківсько-дитячих стосунків. Батьки сприймають дитину як погану або неадаптовану. Батьки вимагають від

дитини безумовного послуху та дисципліни. Батьки здебільшого злі, розчаровані та роздратовані на своїх дітей. Характерним є переважання "кооперативності" більшості батьків, але паралельно з цими даними виділяються такі типи батьківських стосунків, як відкидання та авторитарна гіперопіка.

В результаті обробки результатів за методикою "Аналіз сімейних стосунків" (АВС) Е.Г. Ейдемільера та В.В. Юстицькіса було отримані наступні дані (Рисунок 2.2.2): домінуючим типом сімейного виховання є низький рівень захисту (56%). Діти надані самі собі, батьки не приділяють уваги та не контролюють своїх дітей. Такий тип виховання особливо несприятливий для гіпертимних та нестабільних типів. Також були виявлені такі типи дискордантного сімейного середовища, як гіперопіка (22%). Діти перебувають у центрі уваги батьків, вони приділяють їм багато часу та енергії, але водночас накладають багато обмежень та заборон, які позбавляють дітей самостійності.

була складена таблиця домінування типів сімейного виховання (див. Додаток І).

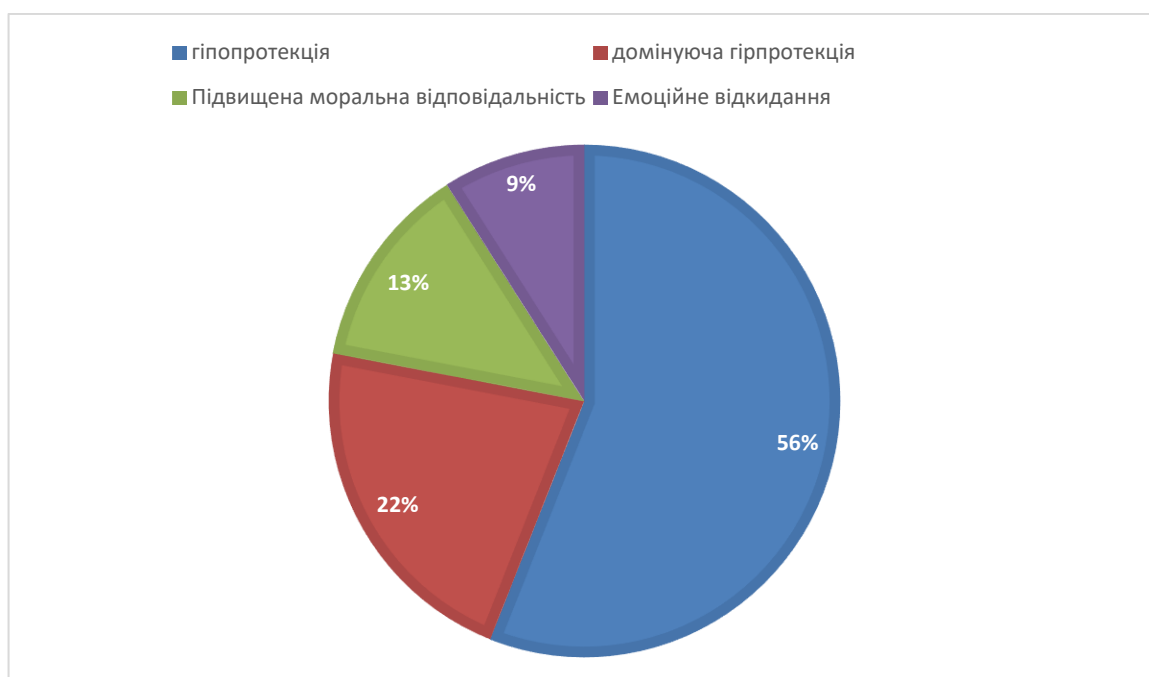

Рис. 2.2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження за методикою "Аналіз сімейних стосунків" Ейдемільера Е.Г., Юстицькіса В. В.

У трьох респондентів (13%) спостерігається підвищене почуття моральної відповідальності. Цей тип виховання характеризується високими вимогами до дитини та зниженою увагою до її потреб.

Деякі батьки (9%) практикують емоційне відторгнення. У цьому випадку дитина сприймається як перешкода в житті батьків, що створює велику дистанцію у відносинах між батьками та їхніми дітьми.

Емпіричне дослідження визначення креативності за методикою П. Торренса розподілилися наступним чином (Рисунок 2.2.3)

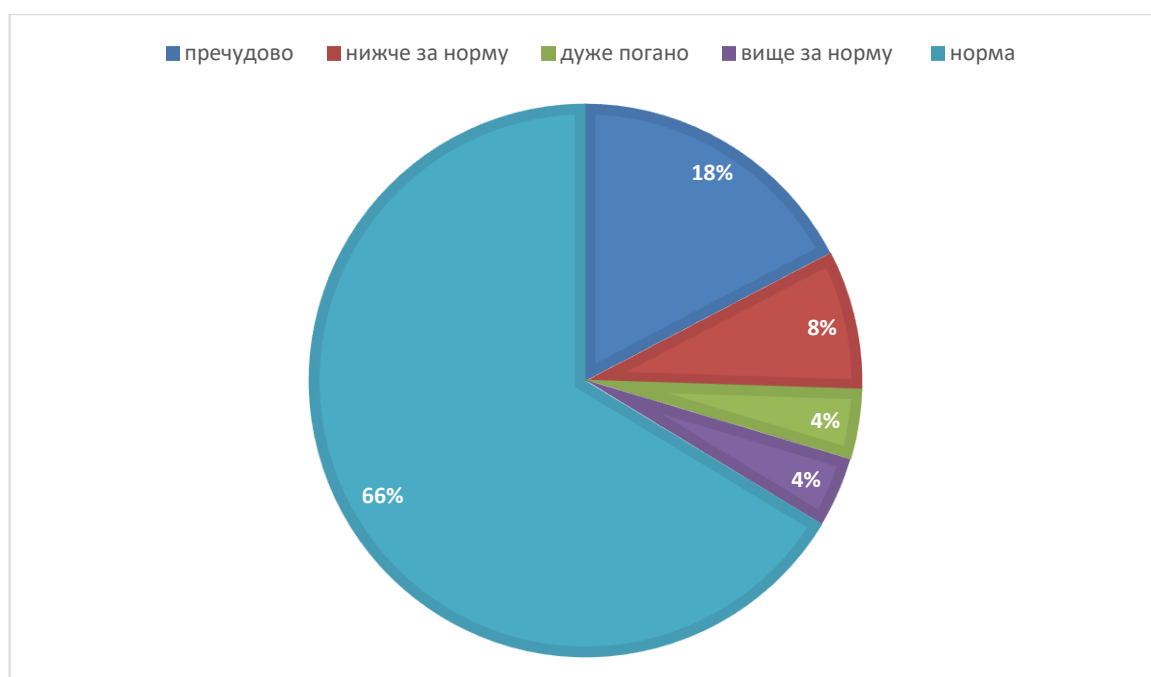

Рис. 2.2.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження визначення креативності за методикою П. Торренса

- 66% - нормальний рівень креативності, висока продуктивність мислення, виконали більшість запропонованих завдань, з цікавістю виконували завдання, висока гнучкість мислення, представили багато цікавих категорій відповідей, всі малюнки оригінальні;

- 18% (4) - високий рівень, висока продуктивність мислення, висока гнучкість та оригінальність, широке розкриття кожної теми, багато доповнень до малюнків, діти показують історію на кожному малюнку

- 4% (трохи вище норми) - такий результат показала лише одна дитина, яка добре впоралася із завданням і майже всі малюнки були оригінальними та добре розробленими;

- 8% - 4% - нижче норми, відповіді майже ідентичні, немає оригінальності, мала гнучкість мислення, мало доповнень до наведених прикладів, малюнки одноманітні.

У мовній частині акцент робився на уяву та творчість учнів. У цьому завданні використовувалися картонні коробки. Діти писали свої відповіді на папері. Картонну коробку потрібно використовувати більш творчо. Це завдання стимулює уяву і творчість.

Під час обробки результатів була складена таблиця показників типу креативності мислення учнів 3 класу (див. Додаток М).

Результати оброблялися наступним чином: один бал зараховувався за креативну відповідь, не зараховувався бал, якщо відповідь була простою, наприклад, коробку можна було використати лише для одного випадку, а щось треба було кудись покласти.

Результати представлені в наступних відсотках:

- 26% Ригідний тип мислення. Учні, які не отримали бали, тому що їхні відповіді були одноманітними і вони не проявили себе в цьому завданні;

- 74% Творчий тип мислення. Учні добре впоралися з цим завданням, використовуючи свою уяву, ретельно обмірковуючи кожну відповідь і пропонуючи різні способи використання коробки.

На завершальному етапі емпіричного дослідження було створено таблицю загальних результатів отриманих даних, яка може проілюструвати особливості впливу сімейного мікросередовища у розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку (див. Таблицю 2.2.1).

**Загальні дані впливу сімейного мікросередовища у розвитку креативності
дітей молодшого шкільного віку**

П.І.П	Рівень креативності		Особливості батьківського виховання	
	Вербальна креативність	Образна креативність	О.Я. Варга, В.В. Столін	Методика АСВ
<i>Віталій С.</i>	креативний	дещо нижче	Коопер.авт.,гіп соц	Під.мор.,відпов.
<i>Сашко П.</i>	креативний	пречудово	кооперація	Гіпопротекція
<i>Аня В.</i>	креативний	норма	кооперація	Гіпопротекція
<i>Іван З.</i>	креативний	норма	Кооперація,сим б.	Домін. гіперп.
<i>Ксенія А.</i>	креативний	дещо нижче	Коопер.авт.,гіп соц	Гіпопротекція
<i>Віталій К.</i>	креативний	дещо нижче	кооперація	Гіпопротекція
<i>Петро Р.</i>	креативний	пречудово	Коопер.авт.,гіп соц	Гіпопротекція
<i>Іван В.</i>	ригідний	норма	Автор. гіперсоц	Гіпопротекція
<i>Анастасія А.</i>	креативний	норма	кооперація	Гіпопротекція
<i>Карина М.</i>	креативний	дещо вище	Коопер.авт.,гіп соц	Підв.мор.відпов.
<i>Іванні С.</i>	креативний	норма	-	Гіпопротекція
<i>Світлана Т.</i>	ригідний	пречудово	Коопер.авт.,гіп соц	Домін. гіперпр
<i>Ксенія В.</i>	ригідний	норма	Коопер.авт.,гіп соц	Гіпопротекція
<i>Віталіна С.</i>	креативний	дещо нижче	Кооперац,симбі оз	Домін. гіперпр
<i>Сніжана Л.</i>	креативний	пречудово	Автор.гіперсоц.	Підв.мор.відпов.
<i>Тетяна Р.</i>	креативний	норма	симбіоз	Емоц. відкидання
<i>Іван Л.</i>	ригідний	дещо нижче	Кооперація	Гіпопротекція
<i>Віталіна Н.</i>	ригідний	норма	-	Емоц.відкидання
<i>Іван У.</i>	креативний	пречудово	Кооперац,симбі оз	Гіпопротекція
<i>Дмитро К.</i>	креативний	дещо нижче	Автор.гіперсоц.	Домін. гіперпр

<i>В'ячеслав К.</i>	креативний	норма	Коопер.авт.,гіп соц	Домін. гіперпр
<i>Світлана Л.</i>	ригідний	дещо нижче	-	Гіпопротекція
<i>Олег Х.</i>	креативний	пречудово	Кооперац,симбі оз	Гіпопротекція

За результатами трьох методик не було виявлено чіткого домінуючого стилю виховання. Методика батьківського ставлення (А.Я. Варга, В.В. Столін) виявила, що у більшості досліджуваних домінують два стилі батьківського ставлення: співпраця та авторитарна гіперопіка. Це пояснюється особливостями вікового періоду. Очевидно, що стиль співробітництва зберігається з попередніх вікових періодів, тобто є специфічним для цих сімей, в той же час такі стилі виховання, як авторитарна гіперопіка, з'являються як результат вікових особливостей досліджуваних. З цього можна зробити висновок, що ці стилі проявляються в залежності від ситуації.

Для досліджуваних з високою вербальною та образною креативністю (за обома тестами креативності) домінуючими виявилися два стилі виховання за Варгою та Століним: співпраця та симбіоз (47%).

Згідно з методикою DIA, немає чіткого зв'язку між типом батьківського ставлення та рівнем креативності, що свідчить про те, що ці типи не сприяють розвитку креативності.

Наступним етапом нашого дослідження було виявлення кореляційних зв'язків. Для встановлення кореляційних зв'язків було обрано коефіцієнт кореляції Пірсона, який характеризує існування лінійної залежності між двома величинами.

Завдяки результатам емпіричного дослідження за методикою батьківського ставлення було виявлено такі показники, відмова від прийняття – 10%, співпраця – 55%, симбіоз – 0%, авторитарна соціалізація – 35%, маленький програш – 0%.

Таким чином більшість респондентів знаходяться в такому показнику як співпраця, тобто виявлено, що співпраця - соціально бажане зображення

батьківського ставлення. Значно ця шкала виявляється наступним чином: батько зацікавлений у питаннях та дитячих планах, намагаючись допомогти дитині, співчувати йому. Батько дуже цінує інтелектуальні та творчі здібності, відчуваючи почуття гордості для нього. Заохочує ініціативу та незалежність дитини, намагаючись дорівнювати йому. Батько довіряє дитині, намагаючись стати його точкою зору на суперечливі проблеми.

Таблиця 2.2.2

**Результати емпіричного дослідження за методикою тесту
креативності Торренса**

Показники креативності	Середні значення	
	Бали 1	Результати
Швидкість	10.5	30%
Оригінальність	9.5	10%
Гнучкість	10.5	50%
Розробленність	9	10%

Завдяки аналізу результатів емпіричного дослідження за методикою тесту креативності Торренса було виявлено, що за показниками швидкість – 30% респондентів, оригінальність – 10%, гнучкість – 50%, розробленність – 10%. Таким чином найбільше результатів за показником гнучкість.

Завдяки аналізу результатів емпіричного дослідження було встановлено, що існує досить чітка зворотна кореляція між цікавістю підлітків і усно їх ідеями ($r = -0,372$) та прямим дещо нижчим взаємозв'язком між оригінальністю та гнучкістю мислення ($r = 0,285$). А також протилежні відносини, які були позначені між свободою та незалежністю у виразі їх думки та гнучкістю ($r = -0.167$). Зворотний залежність між показником гнучкості та швидкістю словесного формулювання їх ідей ($r = -0,407$) та прямим меншим взаємозв'язком між

показником ризику, тобто компанією та терміном та гнучкістю мислення ($n = 0,283$). Існує зворотна кореляція між фантазією (хорошою уявою, інтересом до застосування, вдосконалення та зміною правил та об'єктів) та швидкістю ($n = -0,235$). Існує також відгук між естетикою (наявність прекрасного почуття, піклування про естетичні особливості речей та явищ) та швидкість ($n = -0,492$) та прямий взаємозв'язок між естетикою та гнучкістю ($n = 0,349$). Виявляється, існує відгук між індивідуальністю (наявність підлітків на власну думку та здатність захищати її, відсутність страху бути різним, мир для творчих розладів та швидкості ($n = -0,431$); індивідуальність та індивідуальність та гнучкість ($n = 0,257$). Крім того, під час дослідження, проведеного за методиками Торренса та Рензуелі, було встановлено, що було виявлено оригінальність та унікальність словесного мислення. Це означає, що тип сімейного виховання, згідно з нашими даними, не має суттєвого впливу на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку. Додаткові дослідження та аналіз можуть бути необхідними для отримання більш точних результатів і зробити висновки щодо взаємозв'язку між цими двома змінними.

2.3. Практичні рекомендації батькам щодо покращення сімейного мікросередовища та створення умов розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз дослідження показав, що більшість досліджуваних дітей (65,2%) мають середній рівень розвитку креативності, 24% - низький рівень і 5-10% - високий рівень.

На основі результатів дослідження були розроблені практичні рекомендації для батьків щодо гармонійного розвитку креативності у молоді. Батькам важливо якомога раніше давати своїм дітям можливості для розвитку та розширення кругозору, тобто використовувати їхні особисті

таланти, якими б вони не були. Якщо цього не зробити, вони можуть відвернутися від суспільства і вирішити залишитися в цьому світі назавжди - надмірно замислитися. Це може початися з сімей, які не усвідомлюють, що їхні діти повинні бути відповідальними. Секрет полягає в тому, щоб ставити цілі, до досягнення яких їм не вистачає зовсім трохи, і просити дітей про допомогу. Це тому, що дорослі не можуть нічого досягти без допомоги дітей. Дорослі повинні проводити більше часу з дітьми, тому що вони почуваються набагато комфортніше зі старшими людьми. Таким чином вони можуть сприяти гармонійному розвитку дітей. Діти дуже чутливі до критики і не варто поспішати з виправленням. Батьки ніколи не повинні порівнювати дітей між собою і ставитися до кожної дитини індивідуально. Наприклад, корисною може бути прогулянка.

Робота з батьками - орієнтувати батьків на творчий досвід, який діти обирають і приймають рішення в повсякденних життєвих ситуаціях, пов'язаних зі здоров'ям, освітою, дозвіллям і взаємовідносинами. Ще одним надзвичайно важливим елементом гри є внутрішня мотивація діяльності. Діти грають, тому що їм подобається сам процес гри. Дорослі можуть використовувати це природне бажання, щоб поступово залучати дітей до більш складних і творчих форм ігрової діяльності. При цьому дуже важливо пам'ятати, що для розвитку творчих здібностей дітей важливішим є сам процес експериментування, а не прагнення отримати певний результат гри. Саме він забезпечує вміння легко переходити від одного класу явищ до іншого, долати фіксованість рішень, вчасно відмовлятися від скомпрометованих гіпотез, бути готовим до інтелектуальних ризиків і парадоксів.

Забезпечити свободу вибору: важливо надати дітям можливість вибирати те, чим вони хочуть займатися та що їх цікавить. Це може бути різноманітність іграшок, книжок, музичних інструментів, малюнків тощо. Відкритість до їхніх інтересів сприятиме розвитку їхньої креативності.

Створити сприятливу атмосферу: створення вдома атмосфери, де дитина відчуває себе комфортно та заохоченою до вияву своєї творчості. Це може бути окремий куточок для малювання та творчості з усіма необхідними матеріалами.

Підтримувати уяву та фантазію: заохочення дитини використовувати свою уяву та фантазію, пропонуючи їй відкривати нові світи через книги, розповіді, ігри, побутові ситуації.

Забезпечити доступ до різноманітних джерел натхнення: знайомство дітей з різноманітними видами мистецтва, літературою, музикою та іншими формами творчості. Відвідування музеїв, театрів, виставок, концертів та інші події, можуть надихнути їх на нові ідеї.

Стимулювати проблемне мислення: поставлення перед дитиною завдання, які вимагають креативного мислення та пошуку нових рішень. Наприклад, розв'язування головоломок, складання казок чи створення власних ігор.

Зберігати та визнавати творчі досягнення: підтримка творчих досягнень дитини. Зберігання їхніх малюнків, розповідей, виготовлені вироби підкреслюють їхні успіхи.

Залучати до спільних творчих проєктів: розроблення та здійснювання спільних творчих проєктів. Це можуть бути малюнки, колажі, театралізовані вистави, пісні тощо. Такі спільні зусилля зміцнюють зв'язок у сім'ї та стимулюють розвиток креативності.

Ранні роки життя дитини є критичним періодом для розвитку її креативних здібностей, тому важливо створити сприятливе середовище, яке спонукає до творчого мислення та вияву креативності.

Висновки до другого розділу

Підсумовуючи результати трьох методик, можна сказати, що такі стилі виховання, як "співпраця" та авторитарна гіперопіка, є домінуючими в даній вибірці досліджуваних і або сприяють розвитку креативності, або є нейтральними. "Співпраця" є соціально бажаною батьківською поведінкою. Батьки високо цінують здібності своїх дітей, пишаються ними, заохочують ініціативу та самостійність, намагаються бути з ними на рівних. "Авторитарна гіперопіка" - батьки сприймають своїх дітей як поганих і неадаптованих. Батьки вимагають від дітей безумовного послуху та дисципліни. У більшості випадків батьки відчувають злість, розчарування і роздратування на своїх дітей. Домінування цих стилів пояснюється особливостями вікової групи і може проявлятися в різних ситуаціях.

За методикою DIA, домінуючим стилем сімейного виховання виявився "низький рівень захисту" (56%). Батьки не приділяють уваги своїм дітям, не контролюють їх, діти надані самі собі. Такий тип виховання особливо несприятливий для гіпертимних і нестабільних типів. Результати цієї методики показують, що не існує чіткого зв'язку між типом батьківського ставлення та рівнем креативності і що ці типи не сприяють розвитку креативності.

Дослідження вербальної та образної креативності дітей молодшого шкільного віку показало, що більшість дітей мають нормальний рівень образної креативності (65,2%) та творчий тип мислення (74%). Результати цього дослідження не виявили чіткого домінуючого стилю батьківського ставлення. Подальші дослідження особливостей батьківського ставлення потребують використання більш репрезентативної вибірки (кількісної та якісної).

ВИСНОВКИ

Для розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку необхідно залучати їх до різноманітних гуртків, не примушуючи, а заохочуючи до участі в різноманітних гуртках за інтересами. Завжди підтримуйте дитину, коли вона обирає той чи інший вид діяльності.

Центральним і специфічним новоутворенням у дитячому віці є поява ідеї про те, що вони більше не є дітьми - вони починають відчувати себе дорослими і прагнуть стати дорослими. Характерною рисою цієї особливості, відомої як дорослість, є те, що дитина віку 8-9 років відмовляється належати до дитини, але ще не має усвідомлення себе справді повноцінним дорослим, незважаючи на потребу бути визнаним іншими як дорослий.

1. Стилі батьківського впливу в основному поділяються на опозиційний, гармонійний, дистанційний, "батько-диктатор" та "дитина-диктатор". На думку Г.Андрєєвої, стилі батьківського виховання можна розділити на три основні категорії: авторитарний, демократичний і ліберальний.

Авторитарний стиль характеризується діловими і стислими вказівками, не пом'якшеними заборонами, погрозами, чіткими твердженнями, недружнім тоном, похвала і осуд суб'єктивні, почуття не беруться до уваги, приклади не є системою, а позиція лідера перебуває поза групою. За змістом характеризується тим, що сімейні справи плануються заздалегідь (в цілому), ставляться лише найближчі цілі, подальші цілі невідомі, голос батьків є вирішальним. Дитина розглядається як об'єкт педагогічного впливу, а не як рівноправний партнер. Батьки все визначають і вирішують самі, встановлюють жорсткий контроль за виконанням своїх вимог, реалізують свої права без урахування ситуації та думки дитини, не пояснюють дитині свої дії. Як наслідок, діти або втрачають активність, або виконують її лише під наглядом, характеризуються низькою самооцінкою

та агресивністю. За авторитарного стилю зусилля дитини спрямовані на психологічний самозахист, а не на навчання та саморозвиток.

Демократичний стиль. Дитина розглядається як незалежний партнер у спілкуванні та колега у спільному пошуку знань. Батьки разом з дитиною приймають рішення на основі незалежних суджень і врахування особистісних якостей. Методи впливу включають заохочення, поради та вимогу дій. У батьків з демократичним стилем керівництва частіше народжуються діти, які відчують стан спокійного задоволення і високої самооцінки.

Ліберальний стиль. Батьки самоусуваються від прийняття рішень і віддають ініціативу дитині. Організація і контроль діяльності дитини безсистемні, виражена нерішучість і вагання. Нестабільний мікроклімат у сім'ї, завуальований конфлікт.

Розглядаючи виховну діяльність батьків, розрізняють різні стилі виховання, фактори виховного впливу та виховну позицію батьків. Фактори батьківського виховання - це ті чинники в поведінці та спілкуванні батьків з дитиною, які спричиняють формування у дитини певних особистісних характеристик. До них належать: 1) емоційне ставлення, любов і прийняття; 2) вимогливість і контроль. Батьківське ставлення є двоїстим і суперечливим, представляючи, з одного боку, безумовну любов і глибокий зв'язок з дитиною, а з іншого - об'єктивне та оціночне ставлення, спрямоване на формування бажаних рис особистості та поведінки.

2. За результатами трьох методик не було виявлено чіткого домінуючого стилю виховання. За методикою батьківських установок (О.Я. Варга, В.В. Столін) у більшості респондентів домінують два стилі виховання: "співпраця" та авторитарна гіперопіка. Це пояснюється особливостями вікового періоду. Очевидно, що стиль співробітництва зберігається з попередніх вікових періодів, тобто є специфічним для цих сімей, в той час як такі стилі виховання, як авторитарна гіперопіка, виникають як результат вікових особливостей цільової групи. З цього

можна зробити висновок, що ці стилі проявляються в залежності від ситуації.

Для досліджуваних з високою вербальною та образною креативністю (за обома тестами креативності) домінуючими виявилися два стилі виховання за Варгою та Століним: співпраця та симбіоз (47%).

Методика ДІА показала, що не існує чіткого зв'язку між типом батьківського ставлення та рівнем креативності, що свідчить про те, що ці типи не сприяють розвитку креативності. Подальші дослідження батьківського ставлення повинні включати більш репрезентативну вибірку (кількісну та якісну).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенк Г. Интеллект: новый взгляд. Питання психології Г.Айзенк 1995 №1 С.111-131.
2. Аніскіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості Н. Аніскіна К.: Вид. дім "Шкіл. світ", 2005-128с.
3. Арнхейм Р. Візуальне мислення. Хрестоматія із загальної психології. Психологія мислення / Р. Арнхейм М.,1981 С.17-22
4. Березіна Т.Н. Интеллект і креативність Т.Н. Березіна Едіп, 2008 №3.С. 92-101.
5. Богоявленська Д.Б. Психологія творчих здібностей Д.Б. Богоявленська М.,2002 С. 44 - 46
6. Варга А.Я. Структура і типи батьківського А.Я. Варга М, 1986.
7. Виготський Л.С. Психологічні основи творчої діяльності. Вільний розвиток особистості школяра: Філософські та психолого-педагогічні засади освіти Упоряд. В.І. Аксьонова, Р.Г.Карандашова Ставрополь: СКІПКРО, 2000 - С.32-35
8. Вишнякова В.Ф. Креативна психологія. Психологія творчого навчання / В.Ф. Вишнякова Мінськ, 1995 С.22 - 126.
9. Волобуєва Т.П. Розвиток творчої компетенції школярів Т.П. Волобуєва Х.: Вид.група "Основа", 2005. - С.24
10. Воробйова Т.В. Формування креативних здібностей молодших школярів у процесі розв'язання навчальних завдань: автореф.канд. пед. наук: 13.00.09 Т.В. Воробйова. Тернопіль, 2014. 2 с
11. Галіцина Л. Серйозні ігри для серйозних людей Л. Галіцина К.: Шк.світ, 2007 С. 120.
12. Гарнаєва А.Ю.,Пущенко М.С. Вікові аспекти динаміки розвитку креативності. Матеріали Междунар. Наук / А.Ю. Гарнаєва, М.С. Пущенко практ. конф. м.Перемишль, 2007 р. - С. 25 - 27.

13. Гергель Є. Л. Вікова динаміка розвитку креативних здібностей. Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України .За ред. академіка С. Д. Максименка , Є. Л. Гергель. К.: Главник , 2005. Вип. 26: У 4 томах. Т. 1. С. 342 – 349.
14. Гергель Є. Л. Розвиток креативних здібностей у підлітків. Проблеми загальної і педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка. АПН України. За ред. академіка С. Д. Максименка , Є. Л. Гергель. К., 2001. Т. 4. Ч. 2. С. 80-85.
15. Гергель О. Л. Сучасний стан вивчення проблеми креативності в зарубіжній та вітчизняній психології. Вісник Харківського університету О. Л. Гергель - Харків, 2001 № 517. С. 26-31.
16. Гілфорд Дж. Структурна модель інтелекту Психологія мислення Дж. Гілфорд. М.: Прогрес, 1965. С.27-29.
17. Годфруа Ж. Психологія: У 2-х т. Ж. Годфруа, М.: Світ, 1992, Т.1. Грек О.М. Візуальна креативність у структурі візуально – мислинневої діяльності О.М. Грек Наука і освіта . 2007. N 4-5. С. 31-35. Бібліогр.: 6 назв. укр.
18. Дмитренко А.К., Мармазинська П.Є., Тарновська О.С. Психологія сімейного виховання А.К. Дмитренко, П.Є. Мармазинська, О.С. Тарновська. Чернівці: Прут, 2001. С. 132-140.
19. Доровський А.І. Сто порад щодо розвитку обдарованості дітей / А.І. Доровський. М.: Академічний Проект, 2004. С. 176.
20. Дорофей С. В., Чайковська О.М. Психологічні особливості розвитку креативності в молодшому шкільному віці. УДК 373.3.015.3:159.954. 2019 р., № 1, Т. 2.
21. Дубасова Т. Комунікативні ігри Т. Дубасова. К.: Шк.світ, 2005.с. 9–15.
22. Емоційний розвиток дитини: психологічний інструментарій упорядники: С.Максименко, Г.Максименко, О.Главник . К. : «ГЛАВНИК», 2004. 112с.

23. Єрастова Л. Вплив батьківського ставлення до дитини на розвиток її особистості Л. Єрастова. 2004. № 40. С.12 – 15.
24. Ільїн Є.П. Мотивація і мотиви Є. П. Ільїн. – СПб.,2000. – 96 с. Карпенко Н. А. Розуміння батьками особистості обдарованої дитини Н. А. Карпенко. Проблеми гуманітарних наук : Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка гол. ред. Т. Біленко. Дрогобич : Вимір, 2001. Вип. 8. С. 136 –145.
25. Клименко В.В. Психологія творчості В.В. Клименко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 476с.
26. Кольба Т. В. Розвиток креативності учнів молодшого шкільного віку. 2023.
27. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка С. Литвиненко. Серія „Педагогічні науки” . Випуск 3(50). Полтава, 2006. С.215–219.
28. Ліндсей Г. Творче і креативне мислення Г.Ліндсей, К.С.Халл, Р.Ф.Томпсон. Хрестоматія із загальної психології: Психологія мислення. М . 1981. С.149 - 152.
29. Ліщинська О.А. Порадник практичного психолога О.А. Ліщинська. Івано Франківськ, 2000. С. 45 – 47.
30. Лук О.М. Психологія творчості. О.М. Лук. М.,1987. С.11 - 26.
31. Матюгін І.Ю. Як розвинути пам'ять і увагу вашої дитини. Книга для дітей та їхніх батьків І.Ю.Матюгін. М. РІПОЛ класік, 2010. - 112с.
32. Мещеряков Б., Зінченко В. Великий психологічний словник Б. Мещеряков, В. Зінченко. М.,2004. - С.53 - 55.
33. Пасічніченко А. В. Особливості процесу формування креативності дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості в сучасному світі : збірник наукових праць. Полтава: Освіта, 2007. С. 94-97.
34. Петрище В. Культура сімейних взаємин між батьками і дітьми Психолог В. Петрище. 2005. №45. С.24 – 27.

35. Петрушин В.І. Психологічні аспекти діяльності вчителя і класного керівника В.І. Петрушин. М.:Центр "Психологічний пошук",2001. С.37 - 40.
36. Пономарев Я.А. Психологія творчості і педагогіка Я.А. Пономарьов. М.: Педагогіка, 1976. С.29 – 33.
37. Пущенко М.С., Гарнаєва О.Ю. Особливості прояву креативних здібностей учнів середнього та старшого шкільного віку О.Ю. Гарнаєва. Гарнаєва, М.С. Пущенко. м.Севастополь, 2008. - С. 460 - 462.
38. Разумнікова О.М. особисті та когнітивні властивості при експериментальному визначенні креативності О.М. Разумнікова, О.С. Шевелін. Питання психології . 1999,№5.
39. Роменець В. А. Психологія творчості В. А. Роменець. К.: Либідь, 2001. – 288с.
40. Сакун Р. Проблема спілкування батьків і дітей. Розкази онуку Р . Сакун . 2007. № 32. С.134 – 135.
41. Словник психолого–педагогічних термінів, понять Уклад. Ю.В. Буган, В.Урський. Тернопіль, 2001. С. 75 – 77.
42. Співаковська А. С. Як бути батьками. М .: Педагогіка, 1986.
43. Торшина В.А. Сучасні дослідження проблеми креативності в зарубіжній психології Питання психології,1998, №4. С. 25 – 27.
44. Тунік Є.Є. Діагностика креативності. Е. TorrensЕ. Е.Тунік: Іматон, 1998 С. 67-69.
45. Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми Л.В. Туріщева. Х. : Видавнича група «Основа», 2009. С.2 – 10.
46. Фопель К. Як навчити дітей співпрацювати?:практичний посібник для педагогів і психологів К.Фопель. 1-е изд., М.: "Генезис". 1998. С.148.
47. Циганкова Е. Як тобі живеться, вундеркінде? Е. Циганкова. К.: Ред. загально - педагогічних газет, 2003. – С.54 – 65.

48. APA Dictionary of Psychology. Creativity. Режим доступа:
<https://dictionary.apa.org/creativity>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Тест-опитувальник батьківського ставлення

(О. Я. Варга, В. В. Столін)

1. Я завжди співчуваю своїй дитині.
2. Я вважаю своїм обов'язком знати все, що думає моя дитина.
3. Я поважаю свою дитину.
4. Мені здається, що поведінка моєї дитини значно відхиляється від норми.
5. Потрібно якомога довше тримати дитину в стороні від реальних життєвих проблем, якщо вони його травмують.
6. Я відчуваю до дитини почуття розгашування.
7. Хороші батьки захищають дитину від труднощів життя.
8. Моя дитина часто неприємний мені.
9. Я завжди намагаюся допомогти своїй дитині.
10. Бувають випадки, коли знущальне ставлення до дитини приносить йому велику користь.
11. Я відчуваю досаду відношенню до своєї дитини.
12. Моя дитина нічого не доб'ється у житті.
13. Мені здається, що потішаються над моєю дитиною.
14. Моя дитина часто робить такі вчинки, які крім презирства, нічого не варті.
15. Для свого віку моя дитина трошки незрілий.
16. Моя дитина поводить погано спеціально, щоб дошкулити мені.
17. Моя дитина вбирає в себе все погане як «губка».
18. Моя дитина важко навчити хорошим манерам при всьому старанні.
19. Дитину слід тримати в жорстких рамках, тоді з нього виросте порядна людина.
20. Я люблю, коли друзі моєї дитини приходять до нас.
21. Я беру участь у своїй дитині.
22. До моєї дитині «липне» все погане.
23. Моя дитина не досягне успіху в житті.
24. Коли в копанні знайомих говорять про дітей, мені трохи соромно, що моя дитина не такий розумний і здібний, як мені б хотілося.
25. Я шкодую своєї дитини.
26. Коли я порівнюю свою дитину з однолітками, вони здаються мені дорослішим і з поведінці, і з судженням.

27. Я з задоволенням проводжу з дитиною все зграї вільний час.
28. Я часто шкодую про те, що моя дитина росте і дорослішає, і з ніжністю згадую його маленьким.
29. Я часто ловлю себе на ворожому ставленні до дитини.
30. Я мрію про те, щоб моя дитина досяг всього того, що мені не вдалося в житті.
31. Батьки повинні пристосовуватися до дитини, а не лише вимагати цього від нього.
32. Я намагаюся виконувати всі прохання моєї дитини.
33. При прийнятті сімейних рішень слід враховувати думку дитини.
34. Я дуже цікавлюся життям своєї дитини.
35. У конфлікті з дитиною я часто можу визнати, що він по-своєму правий.
36. Діти рано дізнаються, що батьки можуть помилятися.
37. Я завжди зважаю на дитиною.
38. Я відчуваю до дитини дружні почуття.
39. Основна причина капризів моєї дитини-егоїзм, упертість і лінощі.
40. Неможливо нормально відпочити, якщо проводити відпустку з дитиною.
41. Найголовніше, щоб у дитини було спокійне і безтурботне дитинство.
42. Іноді мені здається, що моя дитина не здатна ні на що хороше.
43. Я поділяю захоплення своєї дитини.
44. Моя дитина може вивести з себе кого завгодно.
45. Я розумію засмучення своєї дитини.
46. Моя дитина часто дратує мене.
47. Виховання дитини-суцільна нервування.
48. Суворі дисципліна в дитинстві розвиває сильний характер.
49. Я не довіряю своїй дитині.
50. За суворе виховання діти дякують потім.
51. Іноді мені здається, що я ненавиджу свою дитину.
52. У моєму дитині більше всього недоліків, ніж переваг.
53. Я поділяю інтереси своєї дитини.
54. Моя дитина не в змозі що-небудь зробити самостійно, а якщо й зробить, то обов'язково не так.
55. Моя дитина виросте не пристосованим до життя.
56. Моя дитина подобається мені таким, яким він є.
57. Я ретельно стежу за станом здоров'я моєї дитини.
58. Нерідко я захоплююся своєю дитиною.

59. Дитина не повинна мати секретів від батьків.
60. Я невисокої думки про здібності моєї дитини і не приховую цього від нього.
61. дуже бажано, щоб дитина дружив з тими дітьми, які подобаються його батькам.

Ключі до опитувальником

1. Прийняття –відторгнення: 3, 4, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 24, 26, 27, 29, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 52, 53, 55, 56, 60.
2. Образ соціальної бажаності поведінки: 6, 9, 21, 25, 31, 34, 35, 36.
3. Симбіоз: 1, 5, 7, 28, 32, 41, 58.
4. Авторитарна гіперсоціалізація: 2, 19, 30, 48, 50, 57, 59.
5. «Маленький невдаха»: 9, 11, 13, 17, 22, 28, 54, 61

Порядок підрахунку тестових балів

При підрахунку тестових балів за всіма шкалами враховується відповідь «вірно».

Високий тестовий бал за відповідними шкалами інтерпретується як:

- відкидання
- соціальна бажаність
- симбіоз
- гіперсоціалізація – інфантилізація

ОПИТУВАЛЬНИК Аналіз сімейних взаємин

Шановний батько! Пропонований Вам опитувальник містить твердження про виховання дітей. Твердження пронумеровані. Такі ж номери є в "Бланку для відповідей".

Читайте по черзі затвердження опитувальника. Якщо Ви загалом згодні з ними, то на "Бланку для відповідей" обведіть кружком номер твердження. Якщо Ви загалом не згодні - закреслюйте цей же номер в бланку. Якщо дуже важко вибрати, то поставте на номері знак питання. Старайтеся, щоб таких відповідей було не більше 5.

У опитувальнику немає "неправильних" або "правильних" тверджень. Відповідайте так, як Ви самі думаєте. Цим Ви допоможете психологові в роботі з Вами.

На твердження, номери яких виділені в опитувальнику курсивом, батьки можуть не відповідати.

1. Опитувальник "Аналіз сімейних взаємин
2. Усе, що я роблю, я роблю заради мого сина (дочки).
3. У мене часто не вистачає часу позайматися із сином (донькою) чимось цікавим - кудись піти разом, про що-небудь подовше поговорити.
4. Мені доводиться дозволяти моїй дитині такі речі, яких не дозволяють багато інших батьків.
5. Не люблю, коли син (донька) приходять до мене із запитаннями. Краще, щоб здогадався сам (сама).
6. Наша дитина має більше обов'язків, ніж більшість її товаришів.
7. Мого сина (доньку) дуже важко змусити що-небудь зробити по дому.
8. Завжди краще, якщо діти не думають про те, чи правильні погляди їхніх батьків.
9. Мій син (донька) повертається ввечері тоді, коли хоче.
10. Якщо хочеш, щоб твій син (донька) став(ла) людиною, не залишай безкарним жодного його (її) поганого вчинку.
11. Якщо тільки можливо, намагаюся не карати сина (доньку).
12. Коли я в доброму гуморі, нерідко прощаю своєму синові (доньці) те, за що в інший час покарав би.
13. Я люблю свого сина (дочку) більше, ніж дружину.
14. Молодші діти мені подобаються більше, ніж старші.
15. Якщо мій син (донька) довго упирається або злиться, у мене буває відчуття, що я вчинив(ла) по відношенню до нього (неї) неправильно.
16. У нас довго не було дитини, хоча ми її дуже чекали.

17. Спілкування з дітьми загалом нудна справа.
18. У мого сина (доньки) є деякі якості, які виводять мене з себе.
19. Виховання мого сина (доньки) йшло б набагато краще, якби мій чоловік (дружина) не заважав(ла) б мені.
20. Більшість чоловіків легковажніше, ніж жінки.
21. Більшість жінок легковажніше, ніж чоловіки.
22. Мій син (донька) для мене найголовніше в житті.
23. Часто буває, що я не знаю, що робить зараз мій син (дочка).
24. Намагаюся купити своєму синові (дочці) такий одяг, який він (вона) сам(а) хоче, навіть якщо він дорогий.
25. Мій син (донька) нетямущий(а). Легше самому два рази зробити, ніж один раз пояснити йому (їй).
26. Моєму синові (дочці) нерідко доводиться (або доводилося раніше) доглядати за молодшим братом (сестрою).
27. Нерідко буває так: нагадую, нагадую синові (доньці) зробити що-небудь, а потім плюю і зроблю сам(а).
28. Батьки в жодному разі не повинні допускати, щоб діти помічали їхні слабкості та недоліки.
29. Мій син (донька) сам(а) вирішує, з ким йому (їй) спілкуватися.
30. Діти повинні не тільки любити своїх батьків, а й боятися їх.
31. Я дуже рідко лаю сина (доньку).
32. У нашій суворості до сина (дочки) бувають великі коливання. Іноді ми дуже суворі, а іноді все дозволяємо.
33. Ми із сином розуміємо одне одного краще, ніж ми з чоловіком.
34. Мене засмучує, що мій син (донька) занадто швидко стає дорослим.
35. Якщо дитина упирається, бо погано почувається, найкраще зробити так, як вона хоче.
36. Моя дитина росла слабкою і хворобливою.
37. Якби в мене не було дітей, я б домігся (домігся) у житті набагато більшого.
38. У мого сина (дочки) є слабкості, які не виправляються, хоча я наполегливо з ними борюся.
39. Нерідко буває, що коли я караю мого сина (доньку), мій чоловік (дружина) одразу ж починає дорікати мені в надмірній суворості і втішати його (її).

40. Чоловіки більш схильні до подружньої зради, ніж жінки.
41. Жінки більш схильні до подружньої зради, ніж чоловіки.
42. Турботи про сина (доньку) займають більшу частину мого часу.
43. Мені багато разів доводилося пропускати батьківські збори.
44. Намагаюся купити йому (їй) усе те, що він (вона) хоче, навіть якщо це коштує дорого.
45. Якщо довше побути в товаристві мого сина (доньки), можна сильно втомитися.
46. Мені багато разів доводилося доручати моєму синові (дочці) важливі й важкі справи.
47. На мого сина (дочку) не можна покластися в серйозній справі.
48. Головне, чого батьки можуть навчити своїх дітей - це слухатися.
49. Мій син (донька) сам(а) вирішує, курити йому (їй) чи ні.
50. Що суворіші батьки до дитини, то краще для неї.
51. За характером я - м'яка людина.
52. Якщо моєму синові (доньці) щось від мене потрібно, він (вона) намагається вибрати момент, коли я в гарному настрої.
53. Коли я думаю про те, що коли-небудь мій син (дочка) виросте і я буду йому (їй) не потрібна, у мене псується настрій.
54. Що старші діти, то важче мати з ними справу.
55. Найчастіше впертість дитини буває викликана тим, що батьки не вміють до неї підійти.
56. Я постійно переживаю за здоров'я сина (дочки).
57. Якби в мене не було дітей, моє здоров'я було б набагато кращим.
58. Деякі дуже важливі недоліки мого сина (доньки) вперто не зникають, незважаючи на всі заходи.
59. Мій син (донька) недолюблює мого чоловіка (дружину).
60. Чоловік гірше вміє розуміти почуття іншої людини, ніж жінка. Жінка гірше може зрозуміти почуття іншої людини, ніж чоловік.
61. Жінка гірше може зрозуміти почуття іншої людини, ніж чоловік.
62. Заради мого сина (дочки) мені від багато чого в житті довелося відмовитися.
63. Бувало, що я не дізнавався(лась) про зауваження або двійку в щоденнику тому, що не подивився(лась) щоденник.
64. Не люблю, коли син (донька) щось просить. Сам(а) краще знаю, чого йому (їй) більше треба.

65. У мого сина (дочки) важче дитинство, ніж у більшості його (її) товаришів.
66. Удома мій син (донька) робить тільки те, що йому (їй) хочеться, а не те, що треба.
67. Діти повинні поважати батьків більше, ніж усіх інших людей.
68. Мій син (донька) сам(а) вирішує, на що йому (їй) витратити свої гроші.
69. Я суворіше ставлюся до свого сина (дочки), ніж інші батьки до своїх.
70. Від покарань мало користі.
71. Члени нашої сім'ї неоднаково суворі із сином (дочкою). Одні балують, інші, навпаки, дуже суворі.
72. Мені б хотілося, щоб мій син (дочка) не любив(ла) нікого, крім мене.
73. Коли мій син (донька) був маленький, він (вона) мені подобався більше, ніж тепер.
74. Часто я не знаю, як правильно вчинити з моїм сином (дочкою).
75. У зв'язку з поганим здоров'ям сина (дочки) нам доводилося в дитинстві багато чого дозволяти йому (їй).
76. Виховання дітей - важка і невдячна праця. Їм віддасш усе, а натомість не отримуєш нічого.
77. З моїм сином (дочкою) мало допомагає добре слово. Єдиний засіб - це суворі постійні покарання.
78. Мій чоловік (дружина) намагається налаштувати сина (дочку) проти мене.
79. Чоловіки частіше, ніж жінки, діють нерозважливо, не обдумавши наслідків.
80. Жінки частіше, ніж чоловіки, діють нерозважливо, не обдумавши наслідків.
81. Я весь час думаю про мого сина (доньку), про його (її) справи, здоров'я тощо.
82. Нерідко мені доводиться (або доводилося) підписуватися в щоденнику за кілька тижнів одразу.
83. Мій син (дочка) вміє домогтися від мене того, чого він хоче.
84. Мені більше подобаються тихі та спокійні діти.
85. Мій син (дочка) багато допомагає мені (вдома, на роботі).
86. У мого сина (доньки) мало обов'язків по дому.
87. Навіть якщо діти впевнені, що батьки не мають рації, вони мають робити так, як кажуть старші.
88. Виходячи з дому, мій син (донька) рідко каже, куди він (вона) йде.
89. Бувають випадки, коли найкраще покарання - ремінь.
90. Багато недоліків у поведінці мого сина (дочки) минули самі собою з віком.
91. Коли наш син (донька) щось накоїть, ми беремося за нього (неї). Якщо все тихо, ми знову залишаємо його (її) в спокої.

92. Якби мій син не був би моїм сином, а я була б молодшою, то я напевно в нього закохалася.
93. Мені цікавіше говорити з маленькими дітьми, ніж із великими.
94. У недоліках мого сина (доньки) винна я сам(а), бо не зумів(ла) його (її) виховати.
95. Тільки завдяки нашим величезним зусиллям син (дочка) залишився (залишилася) жити.
96. Нерідко заздрю тим, хто живе без дітей.
97. Якщо надати моєму синові (доньці) свободу, він (вона) негайно використає це на шкоду собі чи оточуючим.
98. Нерідко буває, що якщо я кажу синові (доньці) одне, а чоловік (дружина) навмисно говорить навпаки.
99. Чоловіки частіше, ніж жінки, думають тільки про себе.
100. Жінки частіше, ніж чоловіки, думають тільки про себе.
101. Я витрачаю на сина (доньку) більше сил і часу, ніж на себе.
102. Я досить мало знаю про справи сина (дочки).
103. Бажання мого сина (дочки) для мене - закон.
104. Коли мій син був маленьким, він дуже любив спати зі мною.
105. У мого сина (дочки) поганий шлунок.
106. Батьки потрібні дитині, лише поки вона не виросла. Потім вона все рідше згадує про них.
107. Заради сина (дочки) я пішов (пішла) б на будь-яку жертву.
108. Моєму синові (доньці) потрібно приділяти значно більше часу, ніж я можу.
109. Мій син (донька) вміє бути таким милим, що я йому (їй) усе пробачаю.
110. Мені б хотілося, щоб син одружився пізніше, після 30 років.
111. Руки і ноги мого сина (дочки) часто бувають дуже холодними.
112. Більшість дітей - маленькі егоїсти. Вони зовсім не думають про здоров'я та почуття своїх батьків. . Якщо не віддавати моєму синові (доньці) весь час і сили, то все може погано скінчитися.
113. Якщо не віддавати моєму синові (доньці) весь час і сили, то все може погано скінчитися.
114. Коли все благополучно, я найменше цікавлюся справами сина (дочки).
115. Мені дуже важко сказати своїй дитині "ні".
116. Мене засмучує, що мій син (дочка) все менше потребує мене.
117. Здоров'я мого сина (дочки) гірше, ніж у більшості його (її) однолітків.

118. Багато дітей відчують занадто мало вдячності стосовно батьків.
119. Мій син (дочка) не може обходитися без моєї постійної допомоги.
120. Більшу частину свого вільного часу син (дочка) проводить поза домом.
121. У мого сина (дочки) дуже багато часу на розваги.
122. Крім мого сина, мені більше ніхто на світі не потрібен.
123. У мого сина (дочки) переривчастий і неспокійний сон.
124. Нерідко думаю, що занадто рано одружився (вийшла заміж).
125. Усе, чого навчилася моя дитина до теперішнього моменту (у навчанні, у роботі або в чомусь іншому), вона домоглася тільки завдяки моїй постійній допомозі.
126. Справами сина (дочки) в основному займається мій чоловік (дружина).
127. Закінчивши уроки (або прийшовши додому з роботи), мій син (донька) займається тим, що йому (їй) подобається.
128. Коли я бачу або уявляю сина з дівчиною, у мене псується настрій.
129. Мій син (донька) часто хворіє.
130. Сім'я не допомагає, а ускладнює моє життя

Розглянемо характеристики виховання, які є найбільш важливими при вивченні етіології непсихотичних патологічних розладів поведінки та девіацій у дітей. При цьому ми опишемо інструментарій опитувальника DIA для діагностики типу дискордантного виховання:

1. Ступінь захисту в процесі виховання.

Мається на увазі кількість зусиль, уваги та часу, які батьки приділяють вихованню дітей. Існує два рівні захисту: надмірна опіка (гіперпротекція) та недостатня опіка (гіпопротекція).

Гіперопіка (шкала G+). Гіперпротекція - це ситуація, в якій батьки витрачають стільки часу, зусиль та уваги на своїх дітей, що виховання стає центральним у їхньому житті. При розробці цієї шкали були використані типові висловлювання таких батьків.

Низький рівень захисту (шкала D-). Це ситуація, коли дитина або підліток перебуває на периферії батьківської уваги, "не на зв'язку" і "не опікується" батьками. Дитина часто перебуває поза їхнім увагою. Лише коли трапляється щось значуще, дитину зрідка забирають.

2. Ступінь задоволення потреб дитини.

Мається на увазі, наскільки діяльність батьків спрямована на задоволення матеріальних, побутових (їжа, одяг, житло, розваги) і духовних (насамперед, спілкування

з батьками, їхня любов і турбота) потреб дитини. Цей аспект сімейного догляду за дитиною

принципово відрізняється від рівня захисту, оскільки характеризує ступінь задоволення потреб батьків, а не ступінь їх залучення до догляду за дитиною. Так зване "спартанське батьківство" є прикладом високого рівня захисту, оскільки батьки більше залучені до догляду за дитиною, а ступінь задоволення потреб дитини є низьким. Існує два можливих відхилення в ступені задоволення потреб:

Потурання (шкала U+). Потурання стосується випадків, коли батьки прагнуть до максимального і некритичного задоволення всіх потреб дитини чи підлітка. Батьки "потурають" своїм дітям. Будь-яке бажання дитини чи підлітка - закон для батьків. Щоб пояснити таку потребу в опіці, батьки наводять такі аргументи, як типові раціоналізації, "слабкість" дитини, винятковість дитини, бажання дати дитині те, чого самі колись були позбавлені батьками, дитина росте без батька тощо. Типові твердження представлені за шкалою В+. Розпещуючи, батьки несвідомо проектують свої раніше незадоволені потреби на дитину і шукають способи їх заміщення через виховну діяльність.

Ігнорування потреб дитини (шкала U-). Цей стиль виховання є протилежним до гіперопіки і характеризується відсутністю прагнення батьків задовольнити потреби дитини. Часто страждають психічні потреби, зокрема потреба в емоційному контакті та спілкуванні з батьками.

3. Кількість та якість вимог, що висуваються до дитини в сім'ї.

Вимоги до дитини є невід'ємною частиною виховного процесу. Вони мають форму, по-перше, обов'язків дитини, тобто завдань, які вона виконує, самообслуговування, участі в організації повсякденного життя та допомоги іншим членам сім'ї. По-друге, вимог і заборон. Далі йдуть вимоги та заборони, які визначають, що дитина не повинна робити. Нарешті, якщо дитина не дотримується вимог, батьки можуть накласти санкції, починаючи від легкого осуду і закінчуючи суворим покаранням.

Оскільки існують різні форми порушення системи вимог до дітей, висловлювання батьків, що відображають це, представлені за різними шкалами: Т+, Т-, З+, З-, S+, S-.

Надмірні вимоги та заборони (шкала Т+).

Саме ця якість лежить в основі типу невзаємного виховання, відомого як "підвищена моральна відповідальність". У цьому випадку вимоги до дитини настільки

високі, непомірні і не відповідають її можливостям, що не сприяють повноцінному розвитку особистості дитини і, навпаки, створюють ризик психологічної травми.

Неадекватність вимог та обов'язків дитини (Т-шкала).

У цьому випадку дитина має лише мінімальні обов'язки в сім'ї. Ця особливість виховання проявляється у висловлюваннях батьків про те, як важко залучити дитину до всіх справ у домі. Вимоги і заборони, тобто вказівки на те, що дитина може робити, спочатку визначають ступінь самостійності і можливість вибору способу дії. І тут можливі два відхилення: надмірні або недостатні вимоги і заборони.

Надмірні вимоги і заборони (шкала 3 і вище).

Вважається, що такий підхід лежить в основі типу неконгруентного виховання, відомого як "домінуюча гіперопіка". У цій ситуації дитина "не здатна на все". До неї пред'являють величезну кількість вимог, обмежуючи її свободу і незалежність. Таке виховання спричиняє появу опозиційних і визвольних реакцій у дітей і підлітків, схильних до стиснення, і призводить до розвитку чутливих і недовірливих (психологічного стиснення) характеристик у дітей, які не схильні до стиснення. Типові висловлювання батьків відображають їхній страх перед проявами незалежності у своїх дітей. Цей страх проявляється в перебільшенні наслідків найменшого порушення заборон і намаганні придушити незалежність думки дитини.

Відсутність вимог або заборон до дитини (шкала 3).

У цьому випадку дитині "дозволено" робити все, що вона хоче. Навіть якщо є заборони, діти та підлітки легко їх порушують, бо знають, що їх ніхто не спитає. Вона сама визначає коло

своїх друзів, час прийому їжі, час прогулянок, власну поведінку, коли вона йде додому ввечері, питання куріння та вживання алкоголю тощо.

Він не несе жодної відповідальності перед батьками. При цьому батьки не можуть або не хочуть встановлювати межі поведінки своїх дітей. Такий тип виховання стимулює розвиток у дітей дратівливого типу особистості, особливо нестійкого.

Суворість санкцій (покарань) за порушення вимог дитини (шкала С+ та С-).

Надмірність санкцій (тип виховання "жорстоке поводження"). Для таких батьків характерна прихильність до застосування суворих покарань і надмірна реакція навіть на незначні поведінкові порушення. Типові висловлювання батьків відображають переконання, що максимальна суворість є корисною для дитини чи підлітка (див. шкалу С+).

Мінімальні санкції (шкала С-). Ці батьки вважають за краще не застосовувати покарання взагалі або застосовують його дуже рідко. Вони покладаються на заохочення і вважають будь-яке покарання неефективним.

4. Нестабільний стиль виховання (шкала Н).

Мається на увазі різка зміна стилю виховання від дуже суворого до ліберального і навпаки, від значної турботи про дитину до емоційного відторгнення з боку батьків.

На думку Д. Леонарда, нестабільність стилю виховання сприяє формуванню впертості, схильності до опору авторитету тощо, і є поширеною ситуацією в сім'ях дітей і підлітків з дефектами характеру.

Батьки зазвичай визнають невеликі коливання у вихованні своїх дітей, але недооцінюють їх ступінь і частоту.

Поєднання різних відхилень у вихованні. Можливі різні комбінації вищезгаданих характеристик сімейного виховання. Однак особливе значення для аналізу причин особистісних девіацій і виникнення непсихотичних психогенних розладів поведінки, неврозів і неврозоподібних станів мають наступні стійкі комбінації.

Стійке поєднання різних характеристик батьківського виховання є різновидом інконгруентного батьківства. Класифікація типів інконгруентного батьківства також представлена в таблиці 1.

Гіперопіка (поєднання характеристик, відображених у шкалах G+ і U+, з T-, 3- і С-). Дитина перебуває в центрі уваги сім'ї, яка прагне максимально задовольнити її потреби. Таке виховання сприяє розвитку демонстративних (істеричних) та гіпертимних рис особистості в її віці.

Домінуюча гіперопіка (G+, U±, T±, 3+, C±). Дитина перебуває в центрі уваги батьків, які приділяють їй багато часу і сил, але при цьому позбавляють самостійності, накладаючи безліч

обмежень і заборон. У гіперактивних дітей ці заборони посилюють реакцію вивільнення, що призводить до гострого гіперактивного емоційного реагування. У недовірливих (психопатичних), сенситивних та апатичних типів акцентуації особистості домінуюча надмірна опіка посилює апатичні риси.

Підвищена моральна відповідальність (G+, U-, T+). Цей тип батьківства характеризується поєднанням високих вимог до дитини та низькою турботою про її потреби. Цей тип стимулює розвиток рис, що підкреслюють недовіру до людей (психостенічний) (див. табл. 2.1).

Примітка: + означає надмірну вираженість відповідної межі виховання;

- недостатню вираженість;

± означає, що приданому типі виховання можливі як непомірність, так недостатність або невираженість.

Емоційне відторгнення (G-, U-, T-, 3-, C±) У крайніх випадках, це тип народження "Попелюшки". Емоційне відторгнення часто ґрунтується на тому, що батьки свідомо чи несвідомо ототожнюють дитину з негативними аспектами свого життя. У таких випадках дитина сприймається як перешкода в житті батьків, і між батьками та дитиною створюється велика дистанція. Емоційне відкидання формує і закріплює інертно-імпульсивні (епілептичні) акцентуації особистості та епілептичні психопатологічні особливості, що призводить до формування дезадаптації та невротичних розладів у дітей молодшого шкільного віку з емоційно нестійкою та безпорадною акцентуацією.

У випадках жорстокого поводження батьків з дітьми (G-, U-, T±, 3±, C+) на перший план виходить емоційне відкидання, що виражається у вигляді покарання у вигляді побоїв і катувань, позбавлення задоволення і незадоволення потреб.

Низький рівень захисту (низький рівень турботи - G-, U-, T-, 3-, C±). Дитина залишається сама, батьки не цікавляться нею і не контролюють її. Такий тип виховного середовища є небажаним, особливо у випадку гіперактивних або нестійких акцентуацій.

Номера питань і відповіді								Названня шкал	Діагностичні значення	
1		21		41		61		81	Г+	7
2		22		42		62		82	Г-	8
3		23		43		63		83	У+	8
4		24		44		64		84	У-	4
5		25		45		65		85	Т+	4
6		26		46		66		86	Т-	4
7		27		47		67		87	З+	4
8		28		48		68		88	З-	3
9		29		49		69		89	С+	4
10		30		50		70		90	С-	4
11		31		51		71		91	Н	5
12		32		52		72		92	РРЧ	6
13		33		53		73		93	ПДК	4
14		34		54		74		94	ВН	5
15		35		55		75		95	ФУ	6
16		36		56		76		96	НРЧ	7
17		37		57		77		97	ПНК	4
18		38		58		78		98	ВК	4
19		39		59		79		99	ПЖК	4
20		40		60		80		100	ПМК	4
101		107		113		119		125	Г+	

102		108		114		120		126		Г-	
103		109		115		121		127		У+	
104		110		116		122		128		РРЧ	
105		111		117		123		129		ФУ	
106		112		118		124		130		НРЧ	

СУБТЕСТ № 5 "Незвичайне використання"

Для роботи з п'ятим субтестом психолог просить прочитати разом із ним інструкцію, розташовану на наступній сторінці Бланка відповідей:

"Чому люди викидають порожні картонні коробки? Адже можна придумати тисячі цікавих і незвичних способів їхнього використання!

Спробуй це зробити. Придумай, як можна цікаво й оригінально використати порожні картонні коробки - будь-якого розміру і в будь-якій кількості. Дай волю своїй фантазії, не обмежуй її тим, що ти колись чув або бачив.

Придумай стільки способів застосування коробок, скільки ти зможеш, і запиши їх на Бланку відповідей".

На виконання п'ятого субтесту відводиться 10 хвилин.

СУБТЕСТ № 2 "Незакінчені фігури"

"На цих двох сторінках намальовані незакінчені фігури.

Якщо ти додаси до них додаткові лінії, домалюєш їх, у тебе можуть вийти цікаві предмети або картини.

Намагайся намалювати такі малюнки, які б не зміг придумати ніхто, крім тебе. Роби кожен малюнок детальною та цікавою, додаючи до неї різні деталі.

Придумай цікаву назву для кожного малюнка і напиши її знизу.

На виконання завдання відводиться 10 хвилин. Намагайся працювати швидко, але без зайвого поспіху. Якщо в тебе з'явилися запитання, постав їх зараз. Починай працювати над малюнками".

Якщо під час виконання субтесту психолог помічає, що деякі обстежувані починають хвилюватися, бо не встигають виконати всі завдання, необхідно сказати таке:

"Я помітив (а), що ви всі працюєте по-різному. Деякі швидко малюють усі картини, а потім повертаються до них і додають деякі деталі. Інші встигають намалювати лише кілька зображень, але перетворюють їх на складні розповіді. Продовжуйте працювати так, як вам більше подобається і як вам зручніше".

Продовження додатку В

Після закінчення часу роботи із субтестом обстежуваних просять перегорнути сторінку і перейти до інструкції для наступного завдання.
Процедура нарахування балів

1. Спочатку необхідно визначити, чи буде відповідь взагалі оцінюватися, тобто чи відповідає вона завданню. Малюнок, який не має відношення до завдання, не буде оцінюватися взагалі. Нерелевантною вважається відповідь, в якій виконано основну вимогу завдання - творче використання оригінальних елементів. Це стосується малюнків, які абсолютно не пов'язані з незавершеною фігурою.

2. Кожна ідея (використання оригінальних елементів) віднесена до однієї з категорій відповідей (перелік категорій та балів наведено у додатку). Відповідно до переліку визначається категорія малюнка та бал оригінальності. Результати вносяться у відповідну шкалу на оціночному аркуші.

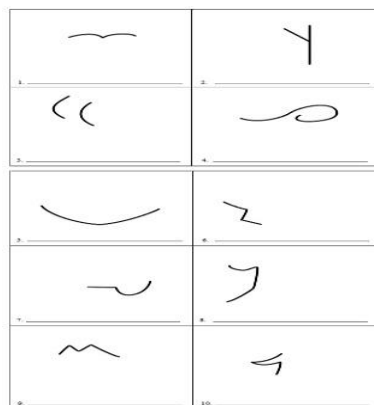
3. Далі визначаються бали за розробку теми для кожного завдання. Показники оригінальності та категорії за розробку теми заносяться у рядку, що відповідає номеру малюнка.

4. Швидкість роботи (продуктивність) оцінюється за кількістю виконаних завдань

5. Показник гнучкості оцінюється шляхом викреслювання цифр однієї категорії рішення та підрахунку тих, що залишилися.

6. Показник оригінальності визначається шляхом додавання всіх без винятку оцінок у цій колонці.

7. Аналогічно, тобто шляхом додавання всіх без винятку балів у цій колонці, визначається загальний бал за опрацювання теми відповіді.

Переведення сирих балів в процентильний ранг (А. О.Я.Варга , В.В. Столін)

Прізвище, ім'я	Сирий Бал					Процентильний ранг				
	Прийняття- відторгнення	Образ соціально- бажаної поведінки	Симбіоз	Авторитарна гіперсоціалізація	Невдаха	Прийняття- відторгнення	Образ соціально- бажаної поведінки	Симбіоз	Авторитарна гіперсоціалізація	Невдаха
<i>Віталій С.</i>	9	7	4	4	1	31,01	31,19	74,9 7	69,30	45,57
<i>Сашко П.</i>	10	8	7	5	2	53,79	48,82	96,6 5	83,79	70,25
<i>Аня В.</i>	11	7	5	6	2	68,35	31,19	86,6 3	95,76	70,25
<i>Іван З.</i>	11	8	5	5	3	68,35	48,82	86,6 3	83,79	84,81
<i>Ксенія А.</i>	12	7	4	6	3	77,21	31,19	74,9 7	95,76	84,81
<i>Віталій К.</i>	13	6	3	6	2	84,17	19,22	57,9 6	95,76	70,25
<i>Петро Р.</i>	14	8	4	6	2	88,60	48,82	74,9 7	95,76	93,04
<i>Іван В.</i>	9	7	4	3	1	31,01	31,19	74,9 7	53,87	45,57
<i>Анастасія А.</i>	11	8	7	6	2	68,35	48,82	96,6 5	95,76	70,25
<i>Карина М.</i>	12	5	3	3	1	77,21	12,29	57,9 6	53,87	45,57
<i>Іванні С.</i>	12	8	4	6	3	77,21	48,82	74,9 7	95,76	84,81
<i>Світлана Т.</i>	12	8	5	6	4	77,21	48,82	86,6 3	95,76	93,04
<i>Ксенія В.</i>	10	8	6	5	2	53,79	48,82	92,9 3	83,79	70,25
<i>Віталіна С.</i>	20	5	5	6	4	97,46	12,29	86,6 3	95,76	93,04
<i>Сніжана Л.</i>	10	6	5	4	2	53,79	19,22	86,6 3	69,30	70,25
<i>Тетяна Р.</i>	9	8	5	5	2	31,01	48,82	86,6 3	83,79	70,25
<i>Іван Л.</i>	9	7	5	6	4	31,01	31,19	86,6 3	95,76	93,04
<i>Віталіна Н.</i>	10	5	3	4	3	53,79	12,29	57,9 6	69,30	84,81
<i>Іван У.</i>	8	8	7	5	2	12,02	48,82	96,6 5	83,79	70,25
<i>Дмитро К.</i>	12	6	4	6	5	77,21	19,22	74,9 7	95,76	96,83
<i>В'ячеслав К.</i>	13	5	6	3	1	84,17	12,29	92,9 3	53,87	45,57

<i>Світлана Л.</i>	11	8	5	5	2	68,35	48,82	86,6 3	83,79	70,25
<i>Олег Х.</i>	9	7	5	4	2	31,01	31,19	86,6 3	69,30	70,25

Середні показники творчого мислення дітей молодшого шкільного віку.(за Е. Торенсом)

ПІБ	Продуктивність	Оригінальність	Розробленість	Супр.замкн
<i>Віталій С.</i>	10	0,5	2,8	1,1
<i>Сашко П.</i>	9	0,5	5,2	1,4
<i>Аня В.</i>	10	0,5	2,4	1,3
<i>Іван З.</i>	10	0,3	3,6	1,2
<i>Ксенія А.</i>	10	0,5	3	1,6
<i>Віталій К.</i>	10	0,6	2,7	1,2
<i>Петро Р.</i>	10	0,4	5,8	1,7
<i>Іван В.</i>	8	0,2	3,1	1,1
<i>Анастасія А.</i>	10	0,5	2,6	0,4
<i>Карина М.</i>	8	0,6	4,1	1,1
<i>Іванні С.</i>	10	0,5	3	0,8
<i>Світлана Т.</i>	10	0,2	2,5	1,1
<i>Ксенія В.</i>	9	0,6	3,3	1,1
<i>Віталіна С.</i>	10	0,6	3	1,3
<i>Сніжана Л.</i>	9	0,3	2	1,4
<i>Тетяна Р.</i>	10	0,2	2,5	1
<i>Іван Л.</i>	9	0,3	1,8	1,7
<i>Віталіна Н.</i>	10	0,5	2,5	1,3
<i>Іван У.</i>	10	0,4	1,7	1,4
<i>Дмитро К.</i>	10	0,4	2,8	1,3
<i>В'ячеслав К.</i>	10	0,5	2,6	1,2
<i>Світлана Л.</i>	8	0,2	2,3	0,6
<i>Олег Х.</i>	10	0,6	4,7	0,8

Узагальнені дані типів сімейного виховання за методикою «Аналіз сімейних відносин» (Е.Г Ейдемільлер, В.В. Юстіцкіс (АСВ))»

№ п/п	Тип сімейного виховання	Кількість досліджуваних	% досліджуваних
1.	Потураюча гіперпротекція	0	0
2.	Домінуюча гіперпротекція	5	22%
3.	Підвищена моральна відповідальність	3	13%
4.	Емоційне відкидання	2	9%
5.	Жорстоке звернення	0	0
6.	Гіпопротекція	13	56%

Кількісні показники рівнів розвитку образної креативності за тестом Торренса

Прізвище та ім'я учня	Бали за Т-шкалою	Рівень
<i>Віталій С.</i>	<i>71</i>	<i>пречудово</i>
<i>Сашко П.</i>	<i>80</i>	<i>пречудово</i>
<i>Аня В.</i>	<i>56</i>	<i>норма</i>
<i>Іван З.</i>	<i>53</i>	<i>норма</i>
<i>Ксенія А.</i>	<i>34</i>	<i>дещо нижче</i>
<i>Віталій К.</i>	<i>55</i>	<i>норма</i>
<i>Петро Р.</i>	<i>89</i>	<i>пречудово</i>
<i>Іван В.</i>	<i>50</i>	<i>норма</i>
<i>Анастасія А.</i>	<i>42</i>	<i>норма</i>
<i>Карина М.</i>	<i>61</i>	<i>дещо вище</i>
<i>Іванні С.</i>	<i>40</i>	<i>норма</i>
<i>Світлана Т.</i>	<i>45</i>	<i>норма</i>
<i>Ксенія В.</i>	<i>60</i>	<i>норма</i>
<i>Віталіна С.</i>	<i>33</i>	<i>дещо нижче</i>
<i>Сніжана Л.</i>	<i>57</i>	<i>норма</i>
<i>Тетяна Р.</i>	<i>42</i>	<i>норма</i>
<i>Іван Л.</i>	<i>43</i>	<i>норма</i>
<i>Віталіна Н.</i>	<i>59</i>	<i>норма</i>
<i>Іван У.</i>	<i>45</i>	<i>норма</i>
<i>Дмитро К.</i>	<i>41</i>	<i>норма</i>
<i>В'ячеслав К.</i>	<i>53</i>	<i>норма</i>
<i>Світлана Л.</i>	<i>32</i>	<i>дещо нижче</i>
<i>Олег Х.</i>	<i>70</i>	<i>пречудово</i>

Відсоткові показники рівнів розвитку образної креативності
за тестом Торренса

Рівень розвитку	Кількість осіб	% досліджуваних
дуже погано	1	4,3%
нижче за норму	2	8,7%
дещо нижче за норму	0	0
норма	15	65,2%
дещо вище за норму	0	0
вище за норму	1	4,3%
пречудово	4	17,4%

Розподіл досліджуваних за типами вербального мислення за методикою творчого мислення
(КТТМ) : Торренс П.»

Прізвище, ім'я	Показник	Тип мислення
<i>Віталій С.</i>	1	креативний
<i>Сашко П.</i>	2	креативний
<i>Аня В.</i>	2	креативний
<i>Іван З.</i>	3	креативний
<i>Ксенія А.</i>	1	креативний
<i>Віталій К.</i>	4	креативний
<i>Петро Р.</i>	2	креативний
<i>Іван В.</i>	0	ригідний
<i>Анастасія А.</i>	2	креативний
<i>Карина М.</i>	3	креативний
<i>Іванні С.</i>	1	креативний
<i>Світлана Т.</i>	0	ригідний
<i>Ксенія В.</i>	0	ригідний
<i>Віталіна С.</i>	3	креативний
<i>Сніжана Л.</i>	5	креативний
<i>Тетяна Р.</i>	2	креативний
<i>Іван Л.</i>	0	ригідний
<i>Віталіна Н.</i>	0	ригідний
<i>Іван У.</i>	5	креативний
<i>Дмитро К.</i>	7	креативний
<i>В'ячеслав К.</i>	2	креативний
<i>Світлана Л.</i>	0	ригідний
<i>Олег Х.</i>	1	креативний